

2

Меѓународна рамка за човековите права во здравствената заштита

2.1 Вовед

Во ова поглавје се претставени главните норми што ги штитат човековите права во здравствената заштита на меѓународно ниво и се дава преглед на тоа како телата што вршат надгледување на Обединетите нации (ОН) ги толкуваат овие норми. Ова поглавје е поделено на два дела. Во првиот дел се разгледуваат правата на пациентите, додека вториот дел се фокусира на правата на давателите на услуги. Секој дел вклучува и посебен дел кој ги објаснува важните норми поврзани со соодветното право (на пример, правото на слобода и безбедност на личноста), а, исто така, дава и неколку примери за потенцијални прекршувања на правото. Нормите вклучуваат обврзувачки договори, како Меѓународниот пакт за граѓанските и политичките права и необврзувачки политики донесени од страна на ОН и невладините организации, како Декларацијата за правата на пациентите донесена од страна на Светската лекарска асоцијација.

2.2 Главни извори

ОРГАНИЗАЦИЈА НА ОБЕДИНЕТИТЕ НАЦИИ

Универзалната декларација за човековите права од 1948 година

Универзалната декларација за човековите права не е договор, но има голем авторитет. Таа ја има насочено еволуцијата на модерните закони за човекови права и голем дел од нејзините одредби се ефикасно применети во меѓународните договори (види подолу). Голем број од нејзините одредби имаат статус на меѓународно обичајно право – тие се универзални и неоспорни.

Некои од главните одредби се следниве:

- Член 3 (право на живот)
- Член 5 (забрана за тортура и сурово, нечовечно или понижувачко постапување)
- Член 7 (забрана за дискриминација)
- Член 12 (право на приватност)
- Член 19 (право да се бараат, добијат и шират информации)
- Член 25 (право на здравствена заштита)

ДОГОВОРИ¹

Седумте најголеми меѓународни договори за човекови права содржат гаранции кои се однесуваат на заштитата на човековите права во здравствената заштита. Додека овие договори имаат обврзувачка сила за државите што ги имаат ратификувано, нормите содржани во нив имаат силно морално и политичко влијание и врз државите што не ги имаат ратификувано. Многу од нив, како, на пример, двата меѓународни пакта и Конвенцијата за правата на детето се широко ратификувани (речиси универзално).

Телата задолжени за надгледување на договорите² имаат објавено многубројни „Генерални коментари“ како стручни насоки за толкувањето на нормите од договорите. На пример, Комитетот за економските, социјалните и за културните права го има објавено Генералниот коментар број 14, кој се однесува на членот 12 од Меѓународниот пакт за граѓанските и политичките права, каде што правото на здравје е дефинирано како право на грижа на сопственото тело и здравје.

Сите тела формирани со договорите ја надгледуваат усогласеноста на државите со самите договори преку периодични извештаи кои им ги поднесуваат државите, а

1 Office of the UN High Commissioner for Human Rights. Status of the Ratifications of the Principle International Human Rights Treaties. <http://www2.ohchr.org/english/bodies/docs/status.pdf>. Пристапено на 14.11.2009.

2 Office of the UN High Commissioner for Human Rights. Human Rights Bodies.

<http://www.ohchr.org/EN/HRBodies/Pages/HumanRightsBodies.aspx>. Пристапено на 14.11.2009.

тие објавуваат заклучни забелешки. Поголемиот дел од тие тела, вклучувајќи ги и Комитетот за човековите права, Комитетот за елиминација на дискриминацијата на жената, Комитетот за заштита од тортура, Комитетот за елиминирање на расната дискриминација и Комитетот за правата на лицата со инвалидитет, сега под одредени услови можат да разгледуваат и поединечни жалби бидејќи поголемиот дел од државите го имаат ратификувано соодветниот Факултативен протокол³. Сите овие материјали можат да бидат употребени при толкувањето на нормите.

► **Меѓународен пакт за граѓанските и политичките права⁴**

Универзалната декларација за човековите права, Меѓународниот пакт за економските, социјалните и културните права и Меѓународниот пакт за граѓанските и политичките права (заедно со факултативните протоколи на последниве) ја сочинуваат Меѓународната декларација за човековите права (International Bill of Human Rights).

Спроведувањето на Меѓународниот пакт за граѓанските и политичките права го надгледува Комитетот за човековите права.

Некои од главните одредби се следниве:

- Член 2, став 1 (забрана за дискриминација)
- Член 6 (право на живот)
- Член 7 (забрана на тортура)
- Член 9 (право на слобода и на безбедност)
- Член 10 (право на достоинство на притворените лица)
- Член 17 (право на приватност)
- Член 19, став 2 (право на информираност)
- Член 26 (еднаквост пред законите)

► **Меѓународен пакт за економските, социјалните и културните права⁵**

Спроведувањето на овој пакт го надгледува Комитетот за економските, социјалните и за културните права.

Главна одредба:

- Член 12 (право на највисок степен на здравје што може да се постигне)
– види Генерален коментар број 14⁶.

3 Office of the UN High Commissioner for Human Rights. Human Rights Bodies: Complaint Procedures. <http://www2.ohchr.org/english/bodies/petitions/index.htm>. Пристапено на 14.11.2009.

4 International Covenant on Civil and Political Rights. United Nations General Assembly Resolution 2200A [XXI]. 16 December 1966. <http://www2.ohchr.org/english/law/ccpr.htm>. Пристапено на 14.11.2009.

5 International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights. United Nations General Assembly Resolution 2200A [XXI]. 16 December 1966. <http://www2.ohchr.org/english/law/cescr.htm>

6 Official Documents Center of the United Nations. <http://daccessdds.un.org/doc/UNDOC/GEN/G00/439/34/PDF/G0043934.pdf?OpenElement>. Пристапено на 14.11.2009.

Забелешка: Специјален известувач за правото на здравје⁷

Специјалниот известувач е независен стручњак (моментално Ананд Гровер, кој го замени проф. Пол Хант во август 2008 година) што е овластен од ОН да истражи како ефикасно може да се реализира правото на највисок степен на здравје што може да се постигне. Специјалниот известувач ги посетува државите, изработува годишни извештаи и спроведува детални истражувања за одредени прашања. На пример, во септември 2007 година специјалниот известувач изработи нацрт-упатство за пристап до лекови, наменето за фармацевтските компании⁸.

Некои од главните одредби се следниве:

- Член 2, став 1 (забрана за дискриминација)
- Член 10, став 3 (заштита на децата)
- Член 11 (соодветен животен стандард)

► Конвенцијата за елиминирање на сите форми на дискриминација врз жените⁹

Спроведувањето на оваа конвенција го надгледува Комитетот за елиминација на сите форми на дискриминација на жените.

Главни одредби:

- Член 12 (елиминирање на дискриминацијата на жените во здравствената заштита)
- Член 14, став 2-б (право на жените од рурална област на пристап до соодветни здравствени установи)

Види исто Генерална препорака број 24, која се однесува на членот 12 (жените и здравјето)¹⁰ – детална анализа на потребите на жените за здравјето и препораки за дејствување на владата.

► Меѓународната конвенција за укинување на сите форми на расна дискриминација¹¹

Спроведувањето на оваа конвенција го надгледува Комитетот за укинување на расната дискриминација.

7 <http://www2.ohchr.org/english/issues/health/right/docs/draftguid.doc>

8 Office of the UN High Commissioner for Human Rights. Special Rapporteur on the right of everyone to the enjoyment of the highest attainable standard of physical and mental health. <http://www2.ohchr.org/english/issues/health/right/>. Пристапено на 14.11.2009. <http://www2.ohchr.org/english/issues/health/right/docs/draftguid.doc>

9 Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination Against Women. United Nations General Assembly. 18 December 1979. <http://www2.ohchr.org/english/law/cedaw.htm>. Пристапено на 14.11.2009.

10 UN Committee on the Elimination of Discrimination against Women. CEDAW General Recommendation No. 24: Article 12 of the Convention (Women and Health) <http://www.un.org/womenwatch/daw/cedaw/recommendations/recomm.htm#recom24>. Пристапено на 14.11.2009.

11 International Convention for the Elimination of all Forms of Racial Discrimination. UN General Assembly Resolution 2106 [XX]. 21 December 1965. <http://www2.ohchr.org/english/law/cerd.htm> Пристапено на 14.11.2009.

Главна одредба:

- Член 5, став 1-е (забрана за расна дискриминација во здравствената заштита)

► **Конвенција против тортура и друго сурово, нечовечно или понижувачко казнување или постапување¹²**

Спроведувањето на оваа конвенција го надгледува Комитетот против тортура, кој во 2002 година вовеле нов Факултативен протокол¹³, кој се фокусира на превенцијата на тортурата.

► **Конвенција за правата на детето¹⁴**

Спроведувањето на оваа конвенција го надгледува Комитетот за правата на детето, кој гарантира широк спектар на граѓански, политички, економски, социјални и културни права.

Главна одредба:

- Член 24 (право на највисок степен на здравје што може да се постигне)

► **Меѓународна конвенција за заштита на правата на сите работници-мигранти и членовите на нивните семејства¹⁵**

Спроведувањето на оваа конвенција го надгледува Комитетот за работници-мигранти, кој гарантира широк спектар на граѓански, политички, економски, социјални и културни права.

Главни одредби:

- Член 28 (право на здравствена заштита)
- Член 43 и член 45, став 1-в (еднаков третман во здравствената заштита)

► **Конвенција за правата на лицата со инвалидитет¹⁶**

Оваа конвенција се однесува за луѓе што имаат „долготрајни физички, ментални и интелектуални оштетувања или оштетувања на сетилата“ и има цел „на сите лица со инвалидитет да им овозможи во целост да ги уживаат сите основни права и слободи и да го унапредува почитувањето на

12 Convention against Torture and other Cruel, Inhuman, or Degrading Treatment or Punishment. UN General Assembly Resolution 39/46. 10 December 1984. <http://www2.ohchr.org/english/law/cat.htm>. Пристапено на 14.11.2009.

13 Optional Protocol to the Convention against Torture and other Cruel, Inhuman, or Degrading Treatment or Punishment. UN General Assembly Resolution A/RES/57/199 18 December 2002. <http://www2.ohchr.org/english/law/cat-one.htm>. Пристапено на 14.11.2009.

14 Convention on the Rights of the Child. UN General Assembly Resolution 44/25. 20 November 1989. <http://www2.ohchr.org/english/law/crc.htm>, Пристапено на 14.11.2009.

15 International Convention on the Protection of the Rights of all Migrant Workers and Members of Their Families, UN General Assembly Resolution 45/158. 18 December 1990. <http://www2.ohchr.org/english/law/cmw.htm>. Пристапено на 14.11.2009.

16 Convention on the Rights of Persons with Disabilities. UN General Assembly Resolution. 13 December 2006. <http://www2.ohchr.org/english/law/disabilities-convention.htm>. Пристапено на 14.11.2009.

достоинството неделиво од личноста¹⁷. Оваа конвенција содржи гаранции за широк спектар на граѓански, политички, економски, социјални и културни права. Конвенцијата стапи во сила на 12 мај 2008 година.

Главна одредба:

- Член 25 (здравје)

Други важни одредби:

- Член 5 (еднаквост и недискриминација)
- Членови 6 и 7 (жени и деца)
- Член 9 (пристап до здравствени установи и здравствени услуги)
- Член 10 (право на живот)
- Член 14 (слобода и безбедност)
- Член 15 (слобода од тортура и слично)
- Член 16 (слобода од експлоатација, насилство и злоупотреба)
- Член 17 (заштита на физичкиот и менталниот интегритет)
- Член 19 (самостојно живеење)
- Член 21 (пристап до информации)
- Член 22 (почитување на приватноста)
- Член 26 (хабилитација и рехабилитација)
- Член 29 (учество во јавниот живот)

ВОНДОГОВОРНИ ИНСТРУМЕНТИ

- ▶ **Стандардни минимални правила на ОН за постапување со затворениците¹⁸**
- ▶ **Принципи на ОН за заштита на сите лица од каков било вид притвор или затвор¹⁹**
- ▶ **Принципи на ОН за заштита на лицата со ментално заболување и подобрување на здравствената заштита на овие лица²⁰**

Извори што не се дел од системот на ООН

Постојат голем број други важни меѓународни документи донесени со консензус кои не се обврзувачки како договорите, но имаат значителна морална и политичка сила.

17 Conventions on the Rights of Persons with Disabilities, Article 1.

18 Standard Minimum Rules for the Treatment of Prisoners. Economic and Social Council Resolution 663 C (XXIV). 31 July 1957. <http://www2.ohchr.org/english/law/treatmentprisoners.htm>. Пристапено на 14.11.2009.

19 Body of Principles for the Protection of All Persons Under Any Form of Detention. UN General Assembly Resolution 43/173. 9 December 1998. <http://www2.ohchr.org/english/law/bodyprinciples.htm>, Пристапено на 14.11.2009.

20 Principles for the Protection of Persons with Mental Illness and Improvement of Mental Health Care. UN General Assembly Resolution 46/119. 17 December 1991. <http://www2.ohchr.org/english/law/principles.htm> Пристапено на 14.11.2009.

► **Декларацијата од Алма-Ата на СЗО од 1978 година**²¹

Оваа декларација ја потврдува дефиницијата дека здравјето е состојба на целосна физичка, ментална и социјална добросостојба, а не само отсуство на болест или слабост и е основно човеково право (член 1). Оваа декларација се фокусира на важноста на примарната здравствена заштита.

► **Повелбата за правото на здравје од 2005 година (Меѓународна унија на правници)**²²

Оваа повелба се однесува на прашањата како приватност и согласност.

► **Декларацијата за правата на пациентите од 2005 година на Светска лекарска асоцијација (ревидирана)**²³

Оваа декларација се однесува на прашањата како доверливост, право на информираност и на согласност.

Преамбула:

Односите меѓу здравствените работници, пациентите и поширокото општество во последно време претрпеа значајни промени. Здравствениот работник секогаш треба да работи според сопствената совест и во најдобар интерес на пациентите, а еднаков напор треба да се вложи за да се загарантираат анонимноста на пациентот и правдата. Оваа декларација ги претставува некои од најзначајните права на пациентите што медицинската професија ги признава и промовира. Здравствените работници и другите лица или тела што се вклучени во давањето на здравствената заштита имаат заедничка обврска да ги препознаат и да ги поддржуваат овие права. Во случаи кога законите, владите или која било друга административна установа или институција ги лишува пациентите од овие права, здравствените работници треба да преземат соодветни мерки за тие права да бидат загарантирани или повторно да им бидат овозможени.

► **Декларацијата за здравствена заштита ориентирана кон пациентите од 2007 година на Меѓународната алијанса на организациите на пациенти**²⁴

Оваа декларација, која е создадена од Меѓународната алијанса, претставува чекор напред во остварувањето на нејзината цел за силно меѓународно застапување на пациентите за важни аспекти од политиките за здравствена заштита со цел да се влијае врз меѓународни, регионални и национални цели и политики.

21 Declaration of Alma-Ata. 6 September 1978. http://www.who.int/hpr/NPH/docs/declaration_almaata.pdf
Пристапено на 14.11.2009.

22 Charter on the Right to Health. International Union of Lawyers. UIA General Assembly. 31 August 2005. www.uanet.org/documents/qquia/resolutions/Sante4GB.pdf. Пристапено на 14.11.2009.

23 Declaration on the Rights of the Patient. World Medical Association. WMA Assembly September/October 1981. <http://www.wma.net/en/30publications/10policies/14/index.html>. Пристапено на 14.11.2009.

24 Declaration on Patient-Centered Health Care. International Alliance of Patients' Organizations (IAPo). www.patientsorganizations.org/. Пристапено на 14.11.2009.

Овој документ се заснова на пет принципи:

- Почит:
Пациентите и нивните негуватели имаат основно право на здравствена заштита ориентирана кон пациентите, која ги почитува нивните посебни потреби, приоритети и вредности, како и нивната самостојност и независност.
- Избор и еманципација:
Пациентите во рамките на нивните можности и приоритети имаат право и обврска да учествуваат како партнери во донесувањето одлуки за нивната здравствена заштита која има влијание врз нивните животи. За ова се потребни одговорни здравствени служби кои овозможуваат соодветен избор на третман и кои ќе им укажат на можностите што одговараат на нивните потреби, како и охрабрување и поддршка на пациентите и нивните негуватели кои се грижат тие да постигнат највисоко можно ниво на квалитет на живот. На организациите на пациенти мора да им се овозможи да имаат значајна лидерска улога во поддршката на пациентите и нивните семејства да го користат правото да донесат одлука базирана на соодветна информација.
- Учество на пациентите во здравствената политика:
Пациентите и организациите на пациенти заслужуваат да имаат дел од одговорноста во креирањето на здравствената политика, преку значаен и конструктивен ангажман на сите нивоа и по сите точки при креирањето политики за да се осигури дека тие политики го имаат пациентот во центарот на вниманието. Ова не треба да биде ограничено само на здравствената политика, туку да биде вклучена, на пример, и социјалната политика, која во крајна линија има влијание врз животот на пациентите.
- Пристап и поддршка:
Пациентите мора да имаат пристап до здравствените услуги што ги наложува нивната здравствена состојба. Ова подразбира пристап до безбедни, квалитетни и соодветни услуги, третмани, заштитни мерки и активности за унапредување на здравјето. Треба да се преземат мерки што на сите пациенти ќе им обезбедат пристап до неопходните услуги, независно од нивната положба или социоекономски статус. За пациентите да постигнат највисок можен квалитет на живот, здравствената заштита мора да ги земе предвид емоционалните потреби на пациентите и други фактори, како што се образованието, вработувањето и семејните состојби кои имаат влијание при грижата за сопственото здравје и изборот што го прават при укажувањето на здравствената заштита.
- Информираност:
За да можат пациентите и нивните негуватели да донесат правилна одлука во врска со нивниот здравствен третман и начин на живот, неопходно е да им се даде прецизна, суштинска и детална информација.

Информацијата мора да им се даде на соодветен начин, во согласност со принципите на здравствените прописи и имајќи ги предвид состојбата, јазикот, староста, согледувањата, способностите и културното потекло.

► **Декларацијата од Џакарта за промовирање на здравјето во 21 век од 1997 година**²⁵

Оваа декларација е краен резултат на четиринаесеттата Меѓународна конференција за промоција на здравјето. Со неа се поставени серија приоритети за промоција на здравјето во 21 век, вклучително и општествената одговорност, зголемувањето на инвестициите и обезбедувањето инфраструктура, како и еманципација на граѓаните.

► **Заземен став: Медицинските сестри и човековите права од 1998 година, Меѓународен совет на медицинските сестри**²⁶

Меѓународниот совет на медицински сестри смета дека правото на здравствена заштита им припаѓа на сите луѓе, независно на нивната финансиска состојба, политичка, географска, расна или религиозна припадност. Ова право го опфаќа и правото на избор на третман или правото да се одбие неѓа, вклучително и правото да се одбие третман или неѓа, информирана согласност, доверливост и достоинство, вклучително и правото да се умре достоинствено. Здравствената заштита во себе ги вклучува правата на оние што бараат неѓа и правата на оние што даваат неѓа.

Медицинските сестри имаат обврска да ги штитат и активно да учествуваат во унапредувањето на правата на пациентите, во секое време и на секое место. Оваа обврска подразбира дека на пациентите треба да им се овозможи соодветна неѓа во согласност со расположливите можности и во согласност со етичките правила. Пред да ја даде својата согласност за преземање одредена процедура, третман или учество во научно истражување, медицинската сестра, меѓу другото, има обврска да провери дали пациентот е правилно информиран и на јазик разбирлив за него.

25 Jakarta Declaration on Leading Health Promotion into the 21st Century. World Health Organization (WHO). 21-25 July 1997.

www.who.int/hpr/NPH/docs/jakarta_declaration_en.pdf. Пристапено на 15.11.2009.

26 Position Statement: Nurses and Human Rights. International Council of Nurses. www.icn.ch/pshumrights.htm. Пристапено на 15.11.2009.

2.3 Права на пациентите

Во овој дел се прикажува меѓународната заштита на девет најважни права на пациентите: правото на слобода и на безбедност на личноста, приватност и доверливост, информираност, физички интегритет, живот, највисок степен на здравје што може да се постигне, слобода од тортура, сурово, нечовечно и понижувачко постапување, учество во јавните политики и недискриминација и правото на еднаквост на пациентите.

Комитетот за економските, социјалните и за културните права го даде најзначајниот меѓународен правен документ за правата на пациентите. Неговото детално излагање за Генералниот коментар број 14 на ОН за правото на највисок степен на здравје што може да се постигне, содржан во членот 12 од Меѓународниот пакт за економските, социјалните и културните права, е многу влијателно. Како дополнување на ова, Комитетот за економските, социјалните и за културните права често ги прекорува владите поради нивниот неуспех да одвојат доволно средства за здравствената заштита и за услугите на пациентите. Покрај тоа, во подготовката на ова излагање, недостигот од можност за поднесување поединечни жалби го спречува Комитетот да разгледува поединечни жалби надвор од недостатоците на системот утврдени преку извештаите поднесени од државите. Воведувањето ваков механизам, кој се очекува да биде воспоставен, би требало да му овозможи на Комитетот за економските, социјалните и за културните права да ја има за пример работата на неговото сестринско тело, Комитетот за човековите права, во развивањето на значајната судска практика за човековите права во здравствената заштита.

И покрај тоа што Комитетот за економските, социјалните и за културните права детално го образложи правото на здравје, други тела на ОН кои вршат надгледување, исто така, имаат дадено значајни коментари за правата на пациентите. Комитетот за човековите права често се повикува на членовите 9 и 10 од Меѓународниот пакт за економските, социјалните и културните права при осудувањето на незаконското задржување на лицата со ментална болест и лишувањето од здравствена заштита на притворениците. Комитетот за човековите права, исто така, се залага за потребата од заштита на доверливите медицински податоци според членот 17 од Меѓународниот пакт и го користи правото на живот според членот 6 од Меѓународниот пакт за да го обезбеди правото на медицински третман за време на притвор. Понатаму, како што е објаснето подолу, телата на ОН надлежни за надгледување на расната и на сексуалната дискриминација го имаат проучувано правото на еднаков пристап до здравствена заштита.

Како дополнување на обврзувачките одредби од договорите, други меѓународни стандарди, како стандардните минимални правила за третманот на затворениците, исто така, упатуваат на значајни референтни точки кои се однесуваат на правата на пациентите. Овие стандарди не можат да бидат директно применети против државите, но пациентите и нивните адвокати можат да ги употребат при деталното толкување на одредбите од договорите.

Право на слобода и на безбедност на лицата

ПРИМЕРИ ЗА ПОТЕНЦИЈАЛНИ ПРЕКРШУВАЊА

- Лице е задржано на неопределено време врз основа на менталното здравје, без притоа да се приложи медицинска белешка.
- Лица сместени во определена установа не се информирани за нивното право да го оспорат присилниот прием пред надлежен суд или трибунал.
- Корисничка на дрога по породувањето е задржана во болница и ѝ е одземено старателското право.

СТАНДАРДИ ШТО СЕ ОДНЕСУВААТ НА ЧОВЕКОВИТЕ ПРАВА И ВАЖНИ ТОЛКУВАЊА

► **Член 9, став 1, од Меѓународниот пакт за граѓанските и политичките права:** *Секој има право на слобода и безбедност на својата личност. Никој не може да биде произволно уапсен или притворен. Никој не може да биде лишен од слобода, освен од причина и во согласност со законски предвидена постапка.*

- Комитетот за човекови права има заземено став дека лекувањето во психијатриска институција против волјата на пациентот претставува лишување од слобода и тоа потпаѓа под условите наведени во членот 9 од Меѓународниот пакт²⁷. Во таа насока, Комитетот смета дека периодот на задржување од 14 дена поради причини поврзани со менталното здравје, без разгледување на случајот од страна на судот, не е во согласност со членот 9, став 1, од Меѓународниот пакт²⁸.

Во врска со неоснованото притворање на лицето врз основа на законите од областа на менталното здравје, во случаи кога во време на притворањето лицето се смета дека било деловно способно²⁹, Комитетот за човековите права нагласува:

„Државата, во рамките на своите овластувања, има посебна обврска да ги штити ранливите групи, вклучително и луѓето со ментално нарушување. Со оглед на тоа што авторката имала намален ментален капацитет, што би можело да има влијание врз нејзината способност самостојно и ефикасно да учествува во постапката, судот би требало да се осигури дека ѝ е дадена помош при застапувањето или е застапувана на начин кој овозможува заштита на нејзините права во текот на целата постапка.....Комитетот се согласува дека може да има случаи каде што менталното здравје на личноста е до тој степен нарушено што тоа лице претставува опасност за себе и за другите, па во тој случај може да биде неизбежно да се издаде наредба

27 UN Human Rights Committee (HRC), A. v. New Zealand, Communication No. 754/1997:

(CCPR/C/66/D/754/1997). Views adopted 15 July 1999. See also UN Human Rights Committee (HRC), Fijalkowska v. Poland, Communication No. 1061/2002: Poland. (CCPR/C/84/1061/2002). Views adopted 26 July 2005.

28 UN Human Rights Committee (HRC), Concluding Observations of the Human Rights Committee: Estonia, 2003. (CCPR/CO/77/EST).

29 UN Human Rights Committee (HRC), Fijalkowska v. Poland, Communication No. 1061/2002 (CCPR/C/84/1061/2002). Views adopted 26 July 2005.

лицето да се смести во соодветна установа, без притоа да биде застапувано и да се почитуваат неговите права. Во конкретниот случај не постоеле такви околности. Од тие причини Комитетот смета дека притворањето на авторката е во спротивност со членот 9, став 1, од Меѓународниот пакт³⁰.

- ▶ **Член 25 од Конвенцијата за правата на детето:** Државите-членки го признаваат правото на детето, кое надлежните органи го згрижиле заради заштита или лечење на неговото ментално или физичко здравје, на периодични проверки на лечењето кое му се обезбедува на детето и на сите околности од значење за неговото згрижување.
- ▶ **Член 14 од Конвенцијата за правата на лицата со инвалидитет:**
 1. Државите-членки ќе овозможат лицата со инвалидитет, на иста основа со другите:
 - а) да го уживаат правото на слобода и на безбедност на личноста;
 - б) да не бидат лишени од слобода незаконски или произволно, дека секое лишување од слобода е во согласност со законот и дека инвалидитетот никако не може да го оправда лишувањето од слобода.
 2. Државите-членки треба да осигураат дека доколку лицата со инвалидитет се лишени од слобода за време на која било постапка, тие на иста основа со другите имаат право на гаранциите содржани во меѓународното право за човекови права и дека ќе бидат третирани во согласност со целите и со принципите на оваа конвенција, вклучувајќи го и правото на соодветно сместување.
- ▶ **Главно тело на ОН за заштита на сите лица од каков било вид притвор или затвор**
- ▶ **Принципи на ОН за заштита на лицата со ментално заболување и унапредување на грижата за менталното здравје**
- ▶ **Член 6 од Повелбата за правото на здравје:** Никој не смее да биде лишен од слобода врз основа на медицинска опасност за себе или за други, освен кога опасноста е потврдена од страна на надлежен и независен лекар и врз основа на судска одлука донесена во согласност со законските прописи.

Право на приватност и на доверливост

ПРИМЕРИ ЗА ПОТЕНЦИЈАЛН И ПРЕКРШУВАЊА

- Лекар без согласност од пациентот открива дека тој има историја на употреба на дрога или зависност.
- Владата бара откривање на ХИВ-статусот во одредени формулари.

30 Ibid став 8.3

- Здравствените работници бараат од младите луѓе да обезбедат согласност од родителите за да добијат услуги за сексуално здравје.
- Луѓето што престојуваат во определена установа немаат место каде да ги чуваат предметите за лична употреба.

СТАНДАРДИ ШТО СЕ ОДНЕСУВААТ НА ЧОВЕКОВИТЕ ПРАВА И ВАЖНИ ТОЛКУВАЊА

- ▶ **Член 17, став 1, од Меѓународниот пакт за граѓанските и политичките права:** Никој не може да биде предмет на самоволни или незаконски мешања во неговиот приватен живот, неговото семејство, неговото живеалиште или писмена комуникација, ниту на незаконски повреди нанесени на неговата чест и на неговиот углед.
- ▶ **Член 16, став 1, од Конвенцијата за правата на детето:** Ниедно дете не смее да биде изложено на самоволно или незаконско мешање во неговиот приватен или семеен живот, домот или личната преписка, како ни на незаконски напади на неговата чест и на неговиот углед.
- ▶ **Член 12 од Меѓународниот пакт за економските, социјалните и културните права:** Договорните држави на овој пакт на секое лице му го признаваат правото за најдобро физичко и ментално здравје што може да се постигне.
 - **Генерален коментар број 14, став 12:** Пристапот до информации не смее да го наруши правото личните медицински податоци да бидат третирани како доверливи.
 - **Генерален коментар број 14, став 23:** Реализирањето на правото на здравје на адолесцентите зависи од развојот на здравствената заштита која е пријателски насочена кон младите, ги почитува доверливоста и приватноста и во неа се вклучени соодветни сексуални и репродуктивни здравствени услуги.
- ▶ **Член 22 од Конвенцијата за правата на лицата со инвалидитет:** (1) Ниедно лице со инвалидитет, без оглед на престојувалиштето или условите за живеење, нема да биде предмет на произволно или незаконско мешање во неговата приватност, семејство, кореспонденција или други видови комуникација или незаконски напади на неговата чест и углед. Лицата со инвалидитет имаат право на законска заштита против таквото мешање или напади. (2) Државите-членки треба да ја заштитат приватноста на личните или на медицинските податоци врз иста основа како и за другите.
- ▶ **Член 8 од Повелбата за правото на здравје:** Здравствените работници се обврзани со чувањето на професионалната тајна да обезбедат должна почит кон приватноста на пациентите. Оваа доверливост... придонесува за ефикасноста на здравствената заштита. Исклучок од доверливоста на медицинските податоци, строго регулиран со закон, може да се направи само во случај на потреба од заштита на здравјето, безбедноста или јавната хигиена. Пациентите не се обврзани да ја чуваат тајноста на медицинските податоци. Здравствените работници може да бидат ослободени од обврската за чување на професионалната тајна доколку дознаат за напади врз човековото достоинство...

► **Принцип 8 од Декларацијата за правата на пациентите на Светската лекарска асоцијација:**

Право на доверливост

- а. Сите информации што може да го откријат здравствениот статус на пациентот, медицинската состојба, дијагнозата, прогнозата, третманот и сите други лични податоци мора да се чуваат во тајност, дури и по смртта. По исклучок, само наследниците може да имаат право на пристап до информациите кои би ги информирале за ризиците за нивното здравје.
- б. Доверливите податоци може да бидат откриени само со изречна согласност од пациентот или под услови предвидени со закон. Информациите може да му бидат дадени на друг здравствен работник, но само во најнеопходна мера или доколку пациентот дал изречна согласност.
- в. Сите податоци што може да го откријат идентитетот на пациентот мора да бидат заштитени. Начинот на чување на податоците мора да ја обезбеди нивната тајност. Човечките супстанции од кои може да се идентификува пациентот, исто така, мора да бидат заштитени.

Забелешка: Доверливост на информациите за сексуално и за репродуктивно здравје

Очигледно е дека потребата од заштита на медицинските податоци може да има влијание врз една цела лепеза на прашања од областа на здравството. Сепак, доверливоста е особено важна во однос на сексуалното и репродуктивното здравје. Испитувањата од страна на телата на ОН во контекст на правото на приватност вклучуваат: 1. осуда на законската обврска здравствените работници без исклучок да ги пријавуваат случаите на абортус како дел од генералната криминализација, со што се ограничуваат жените во барањето медицинска нега и го загрозуваат сопствениот живот³¹; 2. потреба да се испитаат тврдењата дека жените што бараат вработување во странски компании се предмет на тест за бременост и од нив се бара да одговорат на прашања за детали од нивниот приватен живот проследено со примање лекови за контрола на бременост³²; 3. потребата за решавање на прашањето и потребата од доверливост кај адолесцентите во однос на сексуалното и репродуктивното здравје, вклучувајќи ги и оние што во рана возраст стапиле во брак и оние што се во ранлива ситуација.³³

31 UN Human Rights Committee (HRC), Concluding Observations of the Human Rights Committee: Chile, 1999. I(CCPR/C/79/Add.104). UN Human Rights Committee (HRC), Concluding Observations of the Human Rights Committee: Venezuela, 2001. (CCPR/CO/71/VEN).

32 UN Human Rights Committee (HRC), Concluding Observation of the Human Rights Committee: Mexico, 1999. (CCPR/C/79/Add.109). – Барање за жените да имат соодветен пристап до правни лекови во случај кога им се прекршени правата на еднаквост или приватност.

33 UN Committee on the Rights of the Child (CRC), Concluding Observations of the Committee on the Rights of the Child: Djibouti, 2000. (CRC/C/15/Add.131).

Право на информираност

ПРИМЕРИ ЗА ПОТЕНЦИЈАЛНИ ПРЕКРШУВАЊА

- Владата забранува публикации во врска со употребата на дрога или ублажување на штетните последици, со тврдење дека поттикнуваат нелегални активности.
- На младите луѓе намерно не им се даваат информации за сексуално преносливите инфекции и за употребата на кондом.
- Припадничките на ромската популација немаат пристап до информации за сексуалното и за репродуктивното здравје

СТАНДАРДИ ШТО СЕ ОДНЕСУВААТ НА ЧОВЕКОВИТЕ ПРАВА И ВАЖНИ ТОЛКУВАЊА

- **Член 19, став 2**, од Меѓународниот пакт за граѓанските и политичките права: *Секое лице има право на слобода на изразување. Ова право, без оглед на границите, ја подразбира слободата на наоѓање, примање и ширење информации и секаков вид идеи во усна, писмена, печатена или уметничка форма или на кој и да е начин по слободен избор.*
 - Во случајот „Желудков против Украина“³⁴ од член на Комитетот за човековите права е забележано следново:
*„Правото на пристап до сопственото медицинско досие кое го имаат лицата е дел од правото на пристап до информации што се однесуваат на личноста. Државата не даде ниту една причина со која ќе го оправда одбивањето да се дозволи ваков пристап и самото оневозможување личноста да има пристап до сопственото медицинско досие претставува прекршување на обврската што ја има државата да го почитува правото сите лица „да бидат третираны на хуман начин и со почит кон човековото достоинство“, без разлика дали ова одбивање можело да има последици врз медицинскиот третман на жртвата“.*³⁵
- **Член 12 од Меѓународниот пакт за економските, социјалните и културните права:** *договорните држави на овој пакт на секое лице му го признаваат правото за најдобро физичко и ментално здравје што може да се постигне.*
 - **Генерален коментар број 14, став 12-6-iv:** Правото на здравствена заштита го вклучува правото да се бара, добие и соопшти секоја идеја која се однесува на прашање од областа на здравството.
 - **Генерален коментар број 14, став 23:** Државите-членки треба да обезбедат средина која е безбедна и која ги поддржува адолесцентите, средина која ќе ја осигури можноста да учествуваат во донесувањето одлуки што се

34 UN Human Rights Commission (HRC). Zheludkov v. Ukraine, Communication No. 726/1996, (CCPR/C/76/D/726/1996). Views adopted 29 October 2002.

35 Лично мислење на г-а Сесилија Медина Кирора.

однесуваат на нивното здравје, која ќе им овозможи да изградат животни вештини, да побараат соодветна информација, да добијат совети и да го образложат изборот што го прават во врска со сопственото здравје.

- ▶ **Член 17 од Конвенцијата за правата на детето**³⁶: Државите-членки ја признаваат значајната улога на средствата за јавно информирање и му овозможуваат на детето пристап до материјалите и до информациите од различни национални и меѓународни извори, особено оние што имаат цел унапредување на неговите социјални, духовни и морални добра и физичко и ментално здравје.
- ▶ **Член 21 од Конвенцијата за правата на лицата со инвалидитет**: Државите-членки ќе ги преземат сите неопходни мерки што ќе овозможат луѓето со инвалидитет да го применуваат правото на слободно изразување и мислење, вклучи телно и правото да бараат, добијат и да шират информации и идеи на иста основа како и другите, преку сите форми на комуникација по сопствен избор. Конвенцијата во членот 2 предвидува давање информации наменети за општата јавност на лицата со инвалидитет во пристапни формати и технологии соодветни за инвалидитетот, во разумно време и без дополнителен трошок.
- ▶ **Принцип 7 од Декларацијата за правата на пациентите на Светската лекарска асоцијација**:
 - а. Пациентот има право да добие информација од медицинското досие што се однесува на него и да биде целосно информиран за својата здравствена состојба, вклучително и медицинските факти за својата состојба. Сепак, доверливите информации од досието на пациентот што се однесуваат на трето лице нема да му бидат дадени на пациентот без согласност на третото лице.
 - б. По исклучок, на пациентот може да не му се дадат информации кога постои сериозна причина да се верува дека тие информации може да претставуваат опасност за здравјето и за животот на пациентот.
 - в. Сите информации треба да му бидат дадени на пациентот во согласност со неговото културно потекло и на јазик разбирлив за него.
 - г. На барање на пациентот, тој може и да не биде информиран за своето здравје, освен во случаи кога тоа е потребно за заштита на животот на друго лице.
 - д. Пациентот има право да одбере дали и кој може да биде информиран во негово име.
- ▶ **Принцип 5 од Декларацијата за здравствена заштита ориентирана кон пациентите, Меѓународна алијанса на организациите на пациенти**³⁷:

За да можат пациентите и нивните негуватели да донесат правилна одлука во врска со нивниот здравствен третман и начин на живот, неопходно е да им се даде прецизна, суштинска и детална информација. Информацијата мора да им се даде на соодветен начин, во согласност со принципите на здравствените

36 UN Committee on the Rights of the Child (CRC), General Comment 4 of the Committee on the Rights of the Child: Adolescent Health and Development in the Context of the Convention on the Rights of the Child. (CRC/GC/2003/4).

37 International Alliance of Patients' Organizations (IAPO). IAPO Policy Statement on Health Literacy. <http://www.patientsorganizations.org/showarticle.pl?id=126&n=962> [Пристапено на 06.11.2009.].

прописи и имајќи ги предвид состојбата, јазикот, староста, согледувањата, способностите и културното потекло.

Забелешка: Пристап до информации кои се однесуваат на сексуалното и на репродуктивното здравје

Давањето соодветна и навремена информација што се однесува на сексуалното и на репродуктивното здравје е особено важно. Телата на ОН ги повикуваат државите да го овозможат пристапот до овие информации поради сè поголемиот број абортуси³⁸ кај малолетници и ширењето на сексуално преносливите инфекции, вклучително и ХИВ/СИДА³⁹. Овие информации, исто така, треба да бидат споделени и со децата⁴⁰ и со луѓето што живеат во области каде што употребата на алкохол и на цигари е широко распространета⁴¹.

Право на физички интегритет

ПРИМЕРИ ЗА ПОТЕНЦИЈАЛНИ ПРЕКРШУВАЊА

- Припадничка на ромската популација е стерилизирана против нејзина волја.
- Лекари присилуваат бремена корисничка на дрога да изврши абортус.
- На лица сместени во институција рутински им се дава терапија без нивна согласност, под претпоставка дека тие немаат доволно капацитет самостојно да донесат одлука за нивниот третман и нега.
- Пациенти сместени во психијатриска болница се вклучени во клиничко научно истражување, без да бидат информирани дека се вклучени во такво истражување.
- На пациенти им се дава електроконвулзивна терапија, која им е опишана како „терапија со спиење“ (“sleep therapy”).

СТАНДАРДИ ШТО СЕ ОДНЕСУВААТ НА ЧОВЕКОВИТЕ ПРАВА И ВАЖНИ ТОЛКУВАЊА

Забелешка: Право на физички интегритет

38 UN Committee on Economic Social and Cultural Rights (CESCR), Concluding Observations of the Committee on Economic, Social and Cultural Rights: Lithuania, 2004. (E/C.12/1/Add.96). UN Committee on Elimination of Discrimination Against Women (CEDAW), Concluding Observations of the Committee on Elimination of Discrimination Against Women: Costa Rica, 2003. (A/58/38(SUPP)) See also UN Committee on Economic Social and Cultural Rights (CESCR), Concluding Observations of the Committee on Economic, Social and Cultural Rights: China, 2005. (E/C.12/1/Add.107).

39 UN Committee on Economic Social and Cultural Rights (CESCR). Concluding Observations of the Committee on Economic Social and Cultural Rights: Chile, 2004. (E/C.12/Add.105). See also CESCR, Concluding Observations of the Committee on Economic Social and Cultural Rights: Cameroon, 1999. (E/C.12/Add.40). See also CEDAW, Concluding Observations of the Committee on the Elimination of Discrimination Against Women: Ethiopia, 2004. (A/59/38(SUPP)).

40 UN Committee on the Rights of the Child (CRC), Concluding Observations of the Committee on the Rights of the Child: Mozambique, 2002. (CRC/C/15/Add.172). See also CRC, Concluding Observations of the Committee on the Rights of the Child: Indonesia, 2004. (CRC/C/15/Add.203).

41 UN Committee on Economic Social and Cultural Rights (CESCR), Concluding Observations of the Committee on Economic, Social and Cultural Rights: Ukraine, 2001. (E/C.12/1/Add.65).

Правото на физички интегритет не е посебно пропишано со Меѓународниот пакт за граѓанските и политичките права или со Меѓународниот пакт за економските, социјалните и културните права, но толкувањето е дека тоа припаѓа под правото на безбедност на лицето (член 9 од Меѓународниот пакт за граѓанските и политичките права), правото на слобода од тортура и сурово, нечовечно или понижувачко постапување (член 7 од Меѓународниот пакт за граѓанските и политичките права), правото на приватност (член 17 од Меѓународниот пакт за граѓанските и политичките права) и правото на највисок степен на здравје што може да се постигне (член 12 од Меѓународниот пакт за економските, социјалните и културните права).

- ▶ **Член 12, став 1, од Конвенцијата за правата на детето:** *Државите-членки му обезбедуваат на детето, кое е способно да формира сопствено мислење, право на слободно изразување на своето мислење за сите прашања што се однесуваат на детето, со тоа што на мислењето на детето му се посветува должно внимание во согласност со возраста и зрелоста на детето.*
- ▶ **Член 39 од Конвенцијата за правата на детето:** *Државите-членки ги преземаат сите потребни мерки за подобро физичко и психичко закрепнување и социјална реинтеграција на детето кое е жртва на која било форма на занемарување, експлоатација, злоупотреба, мачење или некоја друга форма на сурово, нечовечно или понижувачко постапување или казнување, или, пак, на оружени судири. Таквото закрепнување и реинтеграција се одвива во средина која ги поттикнува здравјето, самопочитувањето и достоинството на детето.*
- ▶ **Секое лице со инвалидитет има право да се почитува неговото право на физички и ментален интегритет на иста основа со другите.**
- ▶ **Член 12 од Меѓународниот пакт за економските, социјалните и културните права:** *Договорните држави на овој пакт на секое лице му го признаваат правото за најдобро физичко и ментално здравје што може да се постигне.*
 - **Генерален коментар број 14, параграф 8:** *Правото на здравје го вклучува „правото да не се биде дел од медицински третман или експериментирање за кои не постои консензус“*
- ▶ **Меѓународни етички насоки за биомедицински истражувања во кои се вклучени луѓе⁴²**
- ▶ **Член 5 од Повелбата за правото на здравје:** *Пред секој медицински третман мора да се побара согласност од пациентот, освен во итни случаи пропишани со закон.*
- ▶ **Принципи од 2 до 6 од Декларацијата за правата на пациентите на Светската лекарска асоцијација:**
 2. **Право на слободен избор**
 - a. *Пациентот има право слободно да го одбере или промени својот лекар, болница или институција што дава здравствени услуги, без оглед на тоа дали се тие во приватен или во јавен сектор.*
 - b. *Пациентот има право да побара мислење од друг доктор во секоја фаза од лекувањето.*
 3. **Право на самоопределување**

42 Council for International Organizations of Medical Sciences (CIOMS). International Ethical Guidelines for Biomedical Research Involving Human Subjects. Geneva 2002. http://www.cioms.ch/frame_guidelines_nov_2002.htm [Пристапено на 15.11.2009.].

- а. Пациентот има право на самоопределување, слободно да донесува одлуки што се однесуваат на сопственото здравје. Лекарот ќе го информира пациентот за последиците од неговите одлуки.*
 - б. Возрасен пациент што е ментално способен има право да даде или да одбие да даде согласност за секоја дијагностичка процедура или терапија. Пациентот има право на неопходните информации за да ја донесе својата одлука. Пациентот јасно треба да ја разбере целта на секој тест или третман, значењето на резултатите или кои би биле последиците од одбивањето да се даде согласност.*
 - в. Пациентот има право да одбие да биде дел од научно истражување или настава.*
- 4. Пациент што не е при свест*
 - а. Доколку пациентот не е свесен или од кои било други причини не може да ја искаже својата волја, информираната согласност мора да биде добиена од законскиот застапник, кога тоа ќе биде возможно.*
 - б. Доколку законскиот застапник не е достапен, а медицинската интервенција е итна, тогаш согласноста може да се претпостави, освен во случаи кога, според претходни и јасни изјави на пациентот, е очигледно и несомнено дека во таква ситуација пациентот не би ја прифатил интервенцијата.*
 - в. Сепак, лекарите секогаш треба да се обидат да го спасат животот на пациентот што не е во свесна состојба поради обид за самоубиство.*
- 5. Пациент што нема деловна способност*
 - а. Доколку пациентот е малолетно лице или му е одземена деловната способност, во некои правни системи е потребно согласноста да ја даде законскиот застапник. Во секој случај, пациентот мора да биде вклучен во донесувањето на одлуката, колку што тоа го дозволува неговиот капацитет.*
 - б. Доколку пациентот што нема деловна способност може да донесува рационални одлуки, неговите одлуки мора да се почитуваат и тој пациент има право да забрани информациите да му се даваат на законскиот застапник.*
 - в. Во случај кога законскиот застапник или лице овластено од пациентот забранува одреден третман, кој по мислењето на лекарот е во најдобар интерес на пациентот, лекарот треба да ја оспори одлуката пред надлежната институција. Во итни случаи лекарот ќе постапува во најдобар интерес на пациентот.*
- 6. Постапување против волјата на пациентот*

Дијагностички процедури или третмани може да бидат спроведени против волјата на пациентот само во исклучителни ситуации, т.е. доколку се предвидени со закон и во согласност со медицинската етика.

Забелешка: Осакатувањето на гениталиите и правото на физички интегритет

Телата на ОН потврдуваат дека практиките како осакатувањето на гениталиите може да го повредат правото на девојките на лична безбедност и да го повредат нивниот физички и морален интегритет бидејќи третманот претставува закана за нивното здравје и живот⁴³.

43 UN Committee on Elimination of Discrimination Against Women (CEDAW), Concluding Observations of the Committee on the Elimination of Discrimination Against Women: Burkina Faso, 2000. (A/55/38(SUPP)). ; види и: CEDAW, Concluding Observations of the Committee on the Elimination of Discrimination Against Women: Cameroon, 2000. (A/55/38(SUPP)).

Право на живот

ПРИМЕРИ ЗА ПОТЕНЦИЈАЛНИ ПРЕКРШУВАЊА

- Лекари одбиваат да му дадат помош на лице што е предозориано со дрога бидејќи употребата на дрога е нелегална, што резултира со смрт на лицето.
- Корисници на дрога загинаваат како резултат на слабата безбедност во случај на пожар во затвореното крило на болницата.
- Владата поставува неосновани правни ограничувања до пристапот до заштита и третман на ХИВ, кои се од животното значење.
- Стапката на смртност во определена институција е посебно висока за време на зимските месеци поради лошите услови во објектот, несоодветни санитарни јазли и греење, како и лошата нега.
- Пациент сместен во психијатриска болница, за кого се знае дека постои ризик да изврши самоубиство, не е соодветно надгледуван и тој си го одзема животот.

СТАНДАРДИ ШТО СЕ ОДНЕСУВААТ НА ЧОВЕКОВИТЕ ПРАВА И ВАЖНИ ТОЛКУВАЊА

► Член 6, став 1, од Меѓународниот пакт за граѓанските и политичките права:

Секој човек има вродено право на живот. Ова право треба да биде заштитено со закон. Никому не смее неосновано да му биде одземен животот.

- Генерален коментар на Комитетот за човекови права број 6, параграфи 1 и 5: Правото на живот „не треба да се толкува тесно“ или „на ограничувачки начин“ и неговата заштита „бара државите да усвојат позитивни мерки....за да се зголеми животниот век.“

- Комитетот за човековите права смета дека е прекршен членот 6 од Меѓународниот пакт за граѓанските и политичките права (како дополнување на членот 10, став 1) за случајот во кој здрав млад маж се разболел за време на притвор и починал бидејќи не добил медицинска нега и покрај тоа што повеќе пати побарал помош има забележано дека:

„Државите имаат должност да го гарантираат правото на живот на притворениците, а притворениците немаат должност да бараат заштита.... Државите-членки што ги организираат притворските установи треба да ја знаат и здравствената состојба на притворениците, онолку колку што може да се очекува од таква установа. Недостигот од финансиски средства не може да ја намали оваа одговорност“⁴⁴.

Бидејќи во рамките на притворската установа имало функционална медицинска служба која требало да знае за опасната промена на здравствената состојба на притвореникот, од државата е побарано да преземе итни мерки за да ги исполни своите обврски според членот 6 и членот 10. Овие

44 UN Human Rights Committee (HRC). *Lantsova v The Russian Federation*, Communication No. 763/1997), (CCPR/C/74/763/1997). Views adopted 26 March 2002.

обврски, исто така, се однесуваат и на притворски установи кои се водени од приватни компании⁴⁵.

- Комитетот за човековите права, иако не го признава експлицитно правото на абортус, зазема став дека државите имаат обврска да преземат мерки што го гарантираат правото на живот на бремените жени чијашто бременост е прекината и со тоа практично ја отстранува строгата забрана за абортусот⁴⁶.

- **Член 10 од Конвенцијата за правата на лицата со инвалидитет:** *Државите-членки потврдуваат дека секој човек има вродено право на живот и дека ќе ги преземат сите потребни мерки со кои ќе ја гарантираат ефективната примена на ова право од страна на луѓето со инвалидитет, на иста основа со другите.*

Право на највисок достиген стандард на здравје

ПРИМЕРИ ЗА ПОТЕНЦИЈАЛНИ ПРЕКРШУВАЊА

- Државата не успева да преземе сериозни чекори за да овозможи пристап до антиретро вирусна терапија за ХИВ-позитивните лица или да го спречи пренесувањето на ХИВ-вирусот од мајка на дете.
- Лекарите и здравствените установи не се рамномерно распоредени до одредени сиромашни населени места.
- Државата систематски не успева да овозможи обука за палијативна нега за својот медицински персонал.
- Дете сместено во дом-семејство е „врзано за креветот“ поради неисхранетост.
- Возрасни и деца се сместени во ист оддел во психијатриска болница.
- На жени со ментални нарушувања не им се овозможени услуги поврзани со репродуктивното здравје.

СТАНДАРДИ ШТО СЕ ОДНЕСУВААТ НА ЧОВЕКОВИТЕ ПРАВА И ВАЖНИ ТОЛКУВАЊА

- **Член 12 од Меѓународниот пакт за економските, социјалните и културните права:** *(1) Договорните држави на овој пакт на секое лице му го признаваат правото за најдобро физичко и ментално здравје што може да се постигне. (2) Мерките што ќе ги преземат договорните држави на овој пакт за да обезбедат целосно остварување на ова право треба да ги опфатат мерките што треба да обезбедат:....в) заштита, третман и сузбивање епидемични, ендемични, професионални и други заболувања; г) создавање услови за обезбедување лекарски услуги и помош за сите во случај на болест.*

45 UN Human Rights Committee: General Comment 20 of the Human Rights Committee.

46 HRC CO: Chile, supra at para 216. See also UN Committee on the Elimination of Discrimination Against Women (CEDAW): General Comment 19 of the Committee on the Elimination of Discrimination Against Women: Violence against Women (A/47/38(SUPP)). (condemning both compulsory and criminalization of abortion)

- **Генерален коментар број 14 на Комитетот за економските, социјалните и за културните права, параграфи 4, 11 и 12:** Правото на здравје опфаќа широк спектар на социоeкономски фактори кои промовираат услови во кои луѓето можат да живеат здрав живот, а тие фактори се однесуваат и на основните предуслови за добро здравје, како што се: квалитетна храна и исхрана, сместување, пристап до безбедна и пренослива вода за пиење и соодветни санитарни услови, здрави и безбедни услови за работа и здрава животна средина.
 - **Генерален коментар број 14 на Комитетот за економските, социјалните и за културните права, параграф 12:** Здравствената заштита и здравствените услуги мора да бидат достапни во доволен број, пристапни (физички и економски) за сите без дискриминација, прифатливи за сите култури и со добар квалитет.
 - **Генерален коментар број 14 на Комитетот за економските, социјалните и за културните права, параграфи од 30 до 37:** При давањето на тие услуги државите имаат обврска прогресивно да го реализираат правото на здравје⁴⁷ и истовремено да имаат почит кон финансиската состојба на луѓето, да ги заштитат од негативните постапки на трети лица и да ги надоместат трошоците или да обезбедат доволно средства таму каде што нема доволно.
 - **Генерален коментар број 14 на Комитетот за економските, социјалните и за културните права, параграфи од 46 до 52:** Прекршувањата на правото на здравје може да бидат резултат на намерното преземање или пропуштање да се преземат одредени мерки од страна на државата.
 - Во контекст на обврските според членот 12 од Меѓународниот пакт за економските, социјалните и културните права и поради штетните последици за пациентите, Комитетот постојано ги прекорнува државите за нивниот неуспех да одделат доволно средства за здравствената заштита и за здравствените услуги⁴⁸.
 - Комитетот за економските, социјалните и за културните права има побарано од државите да усвојат соодветни закони кои ќе ги гарантираат правата на пациентите, вклучително и правото на надомест на штета поради медицинска грешка⁴⁹.
- **Член 3, став 3, од Конвенцијата за правата на детето:** Државите-членки се грижат институциите, службите и установите што се одговорни за грижа или за заштита на децата да бидат во согласност со стандардите што ги утврдиле надлежните органи, особено во областа на безбедноста, здравјето, бројот, квалификуваноста на персоналот и во стручниот надзор.

47 Некои одредби се применливи безусловно.

48 UN Committee on Economic Social and Cultural Rights (CESCR), Concluding Observations of the Committee on Economic, Social and Cultural Rights: Uruguay, 1997. (E/C.12/1/Add.18) – алармирано при фактот дека ниските плати на медицинските сестри доведуваат до намален сооднос на сестри према лекари (пониско од 1:5), што води кон намалување на квалитетот и достапноста на здравствената заштита во заедницата. Види и: UN Committee on Economic, Social and Cultural Rights (CESCR), Concluding Observations of the Committee on Economic, Social and Cultural Rights: Congo, 2000. (E/C.12/1/Add.45) – сериозна загриженост е изразена околу намалувањето на стандардот на здравјето поради тековна финансиска криза и сериозен недостаток на јавно-здравствени финансии; UN Committee on Economic Social and Cultural Rights (CESCR), Concluding Observations of the Committee on Economic, Social and Cultural Rights: Mongolia, 2000. (E/C.12/1/Add.47). – влошување на здравствената состојба на населението од 1990 година, како резултат на намалените владини средства за здравство од 5,8% од БДП во 1991 година, на 3,6% во 1998 година.

49 UN Committee on Economic Social and Cultural Rights (CESCR), Concluding Observations of the Committee on Economic, Social and Cultural Rights: Russia, 2003. (E/C.12/1/ADD.94).

► **Член 24 од Конвенцијата за правата на детето:** 1. Државите-членки го признаваат правото на детето на највисоко можно ниво на здравствена заштита и рехабилитација. Државите-членки ќе настојуваат на ни едно дете да не му биде одземено правото на таква здравствена заштита. 2. Државите-членки ќе се залагаат за целосно остварување на ова право и особено ќе преземат соодветни мерки за: а) намалување на смртноста на бебињата и на децата; б) обезбедување неопходна медицинска помош и здравствена заштита на сите деца, со акцент на развојот на примарната здравствена заштита;....г) обезбедување соодветна заштита на мајката пред и по раѓањето на детето.

- Во контекст на правото на здравје, Комитетот за правата на детето ја критикуваше некомпатибилноста на предлог-договорот за слободна трговија меѓу три држави од Јужна Америка и САД со правото на пристап до евтини лекови и социјални услуги од страна на сиромашните слоеви⁵⁰. Понатаму, предложи да се спроведе студија за влијанието на овие трговски стандарди⁵¹.

► **Член 25 од Конвенцијата за правата на лицата со инвалидитет:** Државите-членки го признаваат правото на лицата со инвалидитет на уживање највисок степен на здравје што може да се постигне, без дискриминација врз основа на инвалидитетот. Државите-членки ќе ги преземат сите неопходни мерки за да го овозможат пристапот на лицата со инвалидитет до здравствени услуги кои се родово чувствителни, вклучувајќи ја тука и рехабилитацијата. Особено, државите-членки ќе:

а. им овозможат на лицата со инвалидитет пристап до бесплатни програми и здравствена заштита или до такви што можат да си ги дозволат, кои по обем, квалитет и стандард се исти како и за другите луѓе, вклучувајќи ги тука и програмите од јавното здравство кои се однесуваат на сексуалното и на репродуктивното здравје, како и на популациската политика;

б. им ги овозможи здравствените услуги што им се потребни на лицата со инвалидитет поради нивниот инвалидитет, вклучително и раното дијагностицирање и соодветната интервенција, како и услуги чијашто цел е да се минимизираат или спречат понатамошни инвалидитети, особено кај децата и кај постарата популација;

в. ги овозможат здравствените услуги што е можно поблиску до местото на живеење на овие лица, вклучително и во руралните области;

г. бараат од здравствените работници да даваат услуга со ист квалитет како за другите луѓе, вклучително и врз основа на слободна и информирана согласност со, меѓу другото, подигнување на свеста за човековите

50 UN Committee on the Rights of the Child (CRC). Concluding Observations of the Committee on the Rights of the Child: Ecuador, 2005. (CRC/C/15/Add.262). Examen de los informes presentados por los Estados bajo el artículo 44 de la Convención Internacional de los Derechos del Niño (13/09/05)

51 На тој начин, Комитетот ги нагласи препораките донесени од ЦЕСЦР во јуни 2004 година (E/C.12/1/Add.100), со кои Еквадор беше присилен да “спроведе евалуација на ефектите од меѓународните трговски стандарди врз правото на здравје на сите граѓани и да овозможи сеопфатна примена на клаузулите за флексибилност, уредени со Договорот за трговска размена и интелектуална сопственост на Светската трговска организација, на тој начин да овозможи пристап до генерички лекови, и универзална примена на правото на здравје во Еквадор”.

права, свеста за достоинството, самостојноста и потребите на лицата со инвалидитет, преку обуки и донесување етички стандарди за јавната и приватната здравствена заштита;

д. забранат дискриминација на лицата со инвалидитет при обезбедување на здравствено и животно осигурување таму каде што такво осигурување е предвидено со домашен закон, кое осигурување ќе му биде овозможено на фер и на разумен начин;

ѓ. спречат дискриминаторско лишување од здравствена заштита, здравствени услуги или храна и течности врз основа на инвалидитетот.

Слобода од тортура и сурово, нечовечно и понижувачко постапување

ПРИМЕРИ ЗА ПОТЕНЦИЈАЛНИ ПРЕКРШУВАЊА

- Плашејќи се од судско гонење од страна на државата, лекарот одбива да препише морфиум за да ја олесни болката на пациентот.
- Лице е лишено од третман за неговото ментално здравје и е затворено во самица.
- Персонал што работи во оддел каде што се сместени лица заболени од СИДА дозволува телевизиски камери да ги снимаат пациентите и тие снимки да се емитуваат на локална телевизија
- Лица од женски пол што се сместени во институција се принудени да се тушираат заедно и се надгледувани од страна на персоналот од машки пол.

СТАНДАРДИ ШТО СЕ ОДНЕСУВААТ НА ЧОВЕКОВИТЕ ПРАВА И ВАЖНИ ТОЛКУВАЊА

- ▶ **Член 7 од Меѓународниот пакт за граѓанските и политичките права:** *Никој не може да биде подложен на свирепи, нехумани или понижувачки казни или постапки. Особено е забрането некое лице да се подложи на медицински или на научен експеримент без негова слободна согласност.*
- ▶ **Член 10, став 1, од Меѓународниот пакт за граѓанските и политичките права:** *Со секое лице што е лишено од слобода се постапува хумано и со почитување на достоинството неделиво од неговата личност.*
- Комитетот за човекови права стави до знаење дека членот 10, став 1, од Меѓународниот пакт за граѓанските и политичките права се однесува на секое лице лишено од слобода според законите и авторитетот на државата и кое е сместено во затвор, болница (особено психијатриска болница), заточенички логор, поправен дом или на кое било друго место и дека државата-членка треба да го гарантира следењето на договорните принципи во сите институции и установи каде што се сместени луѓе и кои се под нејзина надлежност⁵².

52 UN Human Rights Committee (HRC), General Comment 21 of the Human Rights Committee: Го заменува генералниот коментар бр. 9 во однос на човечкото однесување на лице лишено од слобода. (A/47/40(SUPP)).

Комитетот за човековите права неколку пати потврди дека обврската од членот 10, став 1, од Меѓународниот пакт за граѓанските и политичките права кон лицата да се постапува со почитување на достоинството неделиво од личноста во себе ја опфаќа, меѓу другите, и обврската за соодветна медицинска нега за време на лишувањето од слобода⁵³ и често, заедно со членот 7, има утврдено повеќекратно прекршување на оваа обврска⁵⁴.

Во врска со лицата со ментална болест сместени во затвор или во установа за ментално здравје, Комитетот за човекови права побара подобрување на хигиената, редовни физички вежби и соодветен третман⁵⁵. Несоодветниот третман на менталното заболување кое е влошено поради очекувањето да се изврши смртна казна, исто така, може да се смета дека е прекршување на членот 7 и/или членот 10, став 1⁵⁶.

Во врска со членот 10, став 1, Комитетот за човекови права смета дека има прекршување во случај кога затвореник, кој е во очекување да се изврши

53 Види UN Human Rights Committee (HRC), Kelly v. Jamaica, Communication No. (256/1987), CCPR/C/41/D/253/1987 at para. 5.7. Views adopted 8 April 1991 – кршење на чл. 10(1) кадешто затвореник се здобил со здравствени проблеми како резултат на немање пристап до здравствена заштита, и фактот што му било дозволено да ја напушти ќелијата 30 минути секој ден. Види и: UN Human Rights Committee (HRC), Linton v. Jamaica, Communication No. (255/1987), (CCPR/C/46/D/255/1987) at paras. 2.7 and 8.5. Views adopted 22 October 1992 – одбивање на правото на лекување за повреди стекнати во тек на неуспешен обид за бегство ги крши правата во чл. 7 и 10(1). Види и: UN Human Rights Committee (HRC), Bailey v. Jamaica, Communication No. (334/1988), (CCPR/C/47/D/334/1988) at para. 9.3; UN Human Rights Committee (HRC), Thomas v. Jamaica, Communication No. (321/1988), (CCPR/C/49/D/321/1988) at paras. 9.2 and 11. Views adopted 19 October 1993; UN Human Rights Committee (HRC), Mika Miha v. Equatorial Guinea, Communication No. (414/1990), (CCPR/C/51/D/414/1990) at para. 6.4. Views adopted 8 July 1994; UN Human Rights Committee (HRC), Colin Johnson v. Jamaica, Communication No. (653/1995), (CCPR/C/64/D/653/1995) at para 8.1 Views adopted 20 October 1998. and UN Human Rights Committee (HRC), Kalenga v. Zambia, Communication No. (326/1988), (CCPR/C/48/D/326/1988) at para. 6.5. Views adopted 27 July 1993.

54 Види UN Human Rights Committee (HRC), Whyte v. Jamaica, Communication No. (732/1997), CCPR/C/63/D/732/1997 at para. 9.4, Views adopted 27 July 1998 – неуспех да се третираат напади на астма и повреди стекнати за време на тепање; UN Human Rights Committee (HRC), Leslie v. Jamaica (564/1993), (CCPR/C/63/D/564/1993) at paras. 3.2-3.5, 3.8 and 9.2. Views adopted 31 July 1998 – недостаток на соодветно лекување на повреди од тепање и убоди врз основа на тврдењето дека е безкорисно и дека лицето ќе биде секако погубено; UN Human Rights Committee (HRC), Henry v. Jamaica, Communication No. (610/1995), (CCPR/C/64/D/610/1995) at para. 7.3. Views adopted 20 October 1995. – недостаток на соодветно лекување и покрај препораките од здравствен работник дека затвореникот треба да се оперира. Види и: UN Human Rights Committee (HRC), Pennant v. Jamaica, Communication No. (647/1995), 118 (CCPR/C/64/D/647/1995) at para. 8.3. Views adopted 20 October 1998; UN Human Rights Committee (HRC), Levy v. Jamaica, Communication No. (719/1996), (CCPR/C/64/D/719/1996) at para. 7.4. Views adopted 3 November 1998; UN Human Rights Committee (HRC), Marshall v. Jamaica (730/1996), (CCPR/C/64/D/730/1996) at para. 6.7. Views adopted 3 November 1998.; UN Human Rights Committee (HRC), Morgan and Williams v. Jamaica, Communication No. (720/1996), (CCPR/C/64/D/720/1996) at para. 7.2. Views adopted 3 November 1998; UN Human Rights Committee (HRC), Morrison v. Jamaica, Communication No. (663/1995), (CCPR/C/64/D/663/1995) at para. 8.8. Views adopted 3 November 1998; UN Human Rights Committee (HRC), Brown v. Jamaica, Communication No. (775/1997), (CCPR/C/65/D/775/1997) at paras. 3.2 and 6.5. Views adopted 23 March 1999; UN Human Rights Committee, Bennett v. Jamaica, Communication No. (590/1994), (CCPR/C/65/D/590/1994) at paras. 10.7 and 10.8. Views adopted 25 March 1999; UN Human Rights Committee (HRC), Smith and Stewart v. Jamaica, Communication No. (668/1995), (CCPR/C/65/D/668/1995) at para. 7.5. Views adopted 8 April 1999; UN Human Rights Committee (HRC), Mulezi v. Democratic Republic of the Congo, Communication No. (962/2001). . Views adopted 6 July 2004.; UN Human Rights Committee, Saidov v. Tajikistan, Communication No. (964/2001), Views adopted 8 July 2004.

55 UN Human Rights Committee (HRC), Concluding observations of the UN Human Rights Committee: Bosnia and Herzegovina, 2006. (CCPR/C/BIH/CO/1).

56 UN Human Rights Committee (HRC), Williams v. Jamaica, Communication No. (609/1995), (CCPR/C/61/D/609/1995) at para. 6.5. Views adopted 4 November 1997.

смртна казна, е лишен од медицински третман⁵⁷ и случај кога преполнетоста на притворското одделение резултира со нечовечни и нездрави услови кои водат до смрт на притвореник⁵⁸.

Други примери на прекршување на членот 7 и на членот 10, став 1, вклучуваат и случај во кој притвореник, кој бил сместен во самица во подрумот, бил мачен три месеци и бил лишен од правото на медицинска нега соодветна за неговата состојба⁵⁹ и случај каде што има комбинација од големината на затворската ќелија, хигиената, лошата исхрана и недостигот од стоматолошки услуги⁶⁰.

Негирањето на правото на притвореникот на пристап до неговото медицинско досие, особено во случај кога тоа може да има последици за неговиот третман, може да претставува прекршување на членот 10, став 1⁶¹. Таму каде што имало прекршување, обврската да се овозможат ефикасни правни лекови според членот 2, став 3-а, од Меѓународниот пакт за граѓанските и политичките права може да вклучи обезбедување соодветна медицинска и психијатриска нега⁶².

- **Член 1 од Конвенцијата против тортура и друго сурово, нечовечно или понижувачко казнување или постапување:** (1) *За целите на оваа Конвенција изразот „тортура“ го означува секој акт со кој на некое лице му се нанесува големо страдање, физичко или душевно, со цел од него или од некое трето лице да се добие информација или признание, да се казни за некое дело кое тоа или некое трето лице го сторило или има сомнение дека го сторило, да се заплаши или да се изврши притисок врз него, или некое трето лице да се заплаши или да се изврши притисок врз него, или од кој било друг мотив заснован врз каква било форма на дискриминација кога таквата болка или страдање ги нанесува официјално лице или некое друго лице кое дејствува по службена должност или врз основа на изречен налог или согласност на службено лице. Тој израз не се однесува на болката и на страдањето што произлегуваат исклучително од законските казни, неделиви се од нив или се предизвикани со нив.* (2) *Овој*

57 *Lewis v Jamaica* (Communication No. 527/1993, Views of 18 July 1996) – непружање лекарска заштита за лекување на кожно заболување за време од 2,5 години. Види и: *Pinto v Trinidad & Tobago* (232/1987), ICCPR, A/45/40 vol. II (20 July 1990) 69 at para. 12.7 каде КЧП потврдува дека правото за лекување на лицата лишени од слобода се однесува на обезбедување соодветна медицинска заштита во текот на лишувањето од слобода, и дека оваа обврска се однесува и на лицата кои се осудени на смрт. Сепак, фактите не укажуваат на кршење на правата ако на овие кршења е укажано со задоцнување. Види и: *Henry and Douglas v. Jamaica* (571/1994), ICCPR, A/51/40 vol. II (25 July 1996) 155 (CCPR/C/57/D/571/1994) at para. 9.5 – држењето на лицето X во студена ќелија откако истото е дијагностицирано со рак е кршење на чл. 7 и 10(1); *Leehong v. Jamaica* (613/1995), ICCPR, A/54/40 vol. II (13 July 1999) 52 (CCPR/C/66/D/613/1995) at paras. 3.11 and 9.2 – на затвореник осуден на смрт му е дозволено да посети лекар само еднаш, и покрај постојаните тепања од чуварите и барањето лекарска помош.

58 *Lantsova v Russian Federation* (Comm No 763/1997, Views of 26 March 2002)

59 *Setelich / Sendic v. Uruguay* (R.14/63), ICCPR, A/37/40 (28 October 1981) 114 at para. 20.

60 *Howell v. Jamaica* (798/1998), ICCPR, A/59/40 vol. II (21 October 2003) 21 (CCPR/C/79/D/798/1998)

61. *Zheludkov v. Ukraine* (726/1996), ICCPR, A/58/40 vol. II (29 October 2002) 12 (CCPR/C/76/D/726/1996). Види и мислење од Кирога во кое се вели дека толкувањето на Комитетот на чл. 10(1) во врска со пристапот до медицинската документација е несоодветно тесно толкување и дека едноставното одбивање на пристап до медицинското досие е доволно за утврдување на прекршување на правото, без оглед на последиците.

62. *Sahadath v. Trinidad and Tobago* (684/1996), ICCPR, A/57/40 vol. II (2 April 2002) 61 (CCPR/C/684/1996) at para 9.

член не ограничува ниеден меѓународен инструмент или национален закон кој содржи или може да содржи одредби од поширок досег.

- ▶ **Член 2 од Конвенцијата против тортура и друго сурово, нечовечно или понижувачко казнување или постапување:** (1) Сите држави- потписнички ќе преземат законски, административни, правни или други ефикасни мерки заради спречување тортура на целата територија што е под нивна надлежност. (2) Се исклучува можноста на повикување некоја исклучителна околност, без оглед на тоа дали се работи за воена состојба, закана со војна, внатрешна политичка нестабилност или која било друга вонредна состојба за да се оправда тортурата. (3) Наредбата на претпоставениот или на јавните власти не може да се наведе како оправдување за тортурата.
- ▶ **Член 4 од Конвенцијата против тортура и друго сурово, нечовечно или понижувачко казнување или постапување:** (1) Секоја држава-потписничка се обврзува дека актите на тортура ќе бидат сметани за престапи според нејзиното кривично право. Истото важи и за обидите за спроведување тортура и за сите постапки на кое било лице што претставуваат соучество или учество во некој акт на тортура. (2) Секоја држава-потписничка за тие престапи ќе предвиди соодветни казни во согласност со тежината на престапот.
- ▶ **Член 10 од Конвенцијата против тортура и друго сурово, нечовечно или понижувачко казнување или постапување:** (1) Сите држави- потписнички водат сметка едукацијата и информациите во врска со забраната на мачењето да бидат составен дел од обуката на цивилниот или воениот персонал задолжен за примена на законот, медицински персонал, официјално лице и други лица кои на кој било начин можат да се појават во текот на чувањето, испитувањето или третманот на кое било уапсено лице, лице во притвор или лице во затвор.
- ▶ **Член 13 од Конвенцијата против тортура и друго сурово, нечовечно или понижувачко казнување или постапување:** Сите држави-потписнички ќе им обезбедат на сите лица што тврдат дека биле подложени на тортура на територијата која спаѓа под нивна надлежност право да поднесат жалба до надлежните власти на соодветната држава која веднаш ќе пристапи кон испитување на нивниот случај. Ќе бидат преземени мерки лицата што поднеле жалба и сведоците да се заштитат од сите лоши третмани или застрашувања поради поднесените жалби или каков било доказ кој би можел да биде даден.
- ▶ **Член 14 од Конвенцијата против тортура и друго сурово, нечовечно или понижувачко казнување или постапување:** (1) Сите држави-потписнички во својот правен систем ќе ѝ гарантираат на жртвата на тортура право да добие надомест на штета и да биде праведно и соодветно обесштетена, вклучувајќи ги тука и средствата потребни за нејзино брзо закрепнување. Во случај жртвата да умре од последиците на тортурата, нејзините наследници имаат право на надомест на штета. (2) Овој член не исклучува ниедно право на отштета кое жртвата или кое било друго лице би го имала според националните закони.
- ▶ **Член 16 од Конвенцијата против тортура и друго сурово, нечовечно или понижувачко казнување или постапување:** (1) Сите држави-потписнички ќе се обврзат на целата територија што е под нивна надлежност да ги забранат сите дела кои претставуваат сурово, нечовечно или понижувачко казнување или постапување кои не се акти на тортура во онаа смисла во која тоа

е дефинирано во првиот член, во случај кога тие дела се сторени од некое официјално лице или некое друго лице кое дејствува по службена должност, или тие дела се сторени со изречна или премолчена иницијатива или согласност на тие лица. Обврските што се содржат во членовите 10, 11, 12 и 13, кои се однесуваат на тортурата, особено се однесуваат и на другите сурови, нечовечни или понижувачки постапки на казнување или постапување. (2) Овие одредби не влијаат врз одредбите на кој било друг меѓународен инструмент или национален закон кој забранува сурово, нечовечно или понижувачко казнување или постапување или се однесува на екстрадиција и на прогон.

Комитетот против тортура ги идентификува преполнетоста, несоодветните услови за живот и долгото задржување во психијатриски болници како „еднакви со нечовечен или понижувачки третман“⁶³. Исто така, ги осудува и сличните случаи на преполнетост на затворите, каде што условите за живот и хигиенските услови ги загрозуваат здравјето и животот на затворениците⁶⁴, исто како и недостигот од здравствена заштита⁶⁵.

Комитетот, иста така, нагласува дека медицинскиот персонал што учествува во делата на тортура ќе подлежи на одговорност и ќе биде казнет⁶⁶.

Забелешка: Специјалните известувачи за тортура

Неколку последователни специјални известувачи за тортура на ОН откриле многубројни злоупотреби на здравјето на притворениците и пристапот до здравствени услуги кои достигнуваат до степен на прекршување на забраната против тортура и/или суров, нечовечен или понижувачки третман. Специјалните известувачи забележале дека условите и несоодветноста на здравствените услуги често се полоши за притворениците отколку за затворениците⁶⁷. Некои од најлошите злоупотреби го вклучуваат и неуспехот да им се овозможи на новите притвореници пристап до медицинско лице, ужасни и нехигиенски услови за живеење⁶⁸; неуспех да се дијагностицираат заразни болести, како туберкулоза⁶⁹; крајно неприфатливи постапки за спроведување карантин⁷⁰ и недоволно храна која понекогаш доведува до состојби што се граничат со прегладнетост⁷¹.

63. Concluding observations on Russia (CAT /C/RUS /CO/4 (2007), para. 18.

64. Concluding observations on Cameroon (CAT /C/CR/31/6) para 4(b)

65. Concluding observations on Nepal (CAT /C/NPL/CO/2) para 31.

66. Concluding observations on Argentina (A/48/44) para 98.

67. Nowak, M. Report of the Special Rapporteur on Torture, mission to Jordan (addendum), 2007a. UN doc. A/HRC/33/Add.3.; van Boven, T. Report of the Special Rapporteur on torture, mission to Uzbekistan (addendum), 2003. UN doc. E/CN.4/2003/68/Add.2.

68. Rodley, N.S. Report of the Special Rapporteur on Torture, mission to the Russian Federation (addendum), 1994. UN doc. E/CN.4/1995/34/Add.1.

69. Rodley, N.S. Report of the Special Rapporteur on Torture, mission to Azerbaijan, 2000. UN doc. E/CN.4/2001/66/Add.1.

70. Ibid; Rodley, N.S. Report of the Special Rapporteur on Torture, mission to Azerbaijan, 2000. UN doc. E/CN.4/2001/66/Add.1.; Nowak, M. Report of the Special Rapporteur on Torture, mission to Moldova, 2009. UN doc. A/HRC/10/44/Add.3.

71. Rodley, N.S. Report of the Special Rapporteur on Torture, mission to Kenya (addendum), 2000. UN doc. E/CN.4/2000/9/Add.4.

Друго прашање кое постојано се поставува од страна на специјалните известувачи за тортура на ОН се однесува на влијанието што го имаат правосудниот систем и опасностите што потекнуваат од нечовечни и насилни услови врз менталното здравје на децата⁷².

- ▶ **Член 37 од Конвенцијата за правата на детето:** Државите-потписнички се обврзуваат дека: а) ни едно дете нема да биде подложено на тортура или на друго сурово, нечовечно или понижувачко постапување или казнување.
- ▶ **Член 39 од Конвенцијата за правата на детето:** Државите-членки ќе ги преземат сите потребни мерки за да ги унапредат физичкото и психичкото закрепнување и социјална реинтеграција на детето кое е жртва на која било форма на занемарување, експлоатација, злоупотреба, тортура или која било друга форма на сурово, нечовечно или понижувачко постапување или казнување, или е жртва на вооружени судири. Таквото закрепнување и реинтеграција ќе се одвиваат во средина која ги поттикнува здравјето, самопочитувањето и достоинството на детето.
- ▶ **Член 15 од Конвенцијата за правата на лицата со инвалидитет:** (1) Никој не смее да биде подложен на тортура или на сурово, нечовечно или понижувачко постапување или казнување. Особено никој не смее да биде подложен, без негова слободна согласност, на медицински или научен експеримент. (2) Државите-потписнички ќе ги преземат сите ефикасни законски, административни, судски или други мерки за да спречат лицата со инвалидитет, на иста основа со другите, да бидат подложени на тортура или сурово, нечовечно или понижувачко постапување или казнување.
- ▶ **Кодекс на однесување на полициските службеници:**
- ▶ **Член 2:** При вршењето на должноста, полициските службеници ќе го почитуваат и заштитуваат човековото достоинство и ќе ги чуваат и поддржуваат човековите права на сите лица.
- ▶ **Член 5:** Ни еден полициски службеник не може да нанесе, поттикне или да толерира каков било чин на тортура или сурово, нечовечно или понижувачко постапување или казнување или да се повика на наредба од нареден или во исклучителна околност.... како оправдување на тортура или сурово, нечовечно или понижувачко постапување или казнување.
- ▶ **Принципи на медицинската етика која се однесува на улогата на здравствените работници, особено лекарите, во заштитата на затворениците и притворениците од тортура или друго сурово, нечовечно или понижувачко постапување или казнување (1982 година)⁷³.**
- ▶ **Принципи на ОН за заштита на сите лица од каков било вид притвор или затвор**
- ▶ **Принцип 1:** Со сите лица што се во каков било облик на затвор или на притвор ќе биде постапувано на хуман начин и со почитување на достоинството неделиво од личноста.

72. Nowak, M. Report of the Special Rapporteur on Torture, mission to Nigeria, 2007. UN doc. A/HRC/7/3/Add.4.0; Nowak, M. Report of the Special Rapporteur on Torture, mission to Moldova, 2009. UN doc. A/HRC/10/44/Add.3. ; Rodley, N.S. Report of the Special Rapporteur on Torture, mission to Kenya (addendum), 2000. UN doc. E/CN.4/2000/9/Add.4.

73. www.unhcr.ch/html/menu3/b/h_comp40.htm

- ▶ **Принцип 6:** *Ниедно лице кое е во каков било вид затвор или притвор нема да биде подложено на тортурa или на друго сурово, нечовечно или понижувачко постапување или казнување. Ниедни околности не можат да бидат оправдување за тортурa или за друго сурово, нечовечно или понижувачко постапување или казнување.*
- ▶ **Стандардни минимални правила на ОН за постапување со затворениците**⁷⁴

Правила од 22 до 26, кои се однесуваат на здравствените услуги

Правилото број 22, став 1, вели дека секоја институција треба да има најмалку еден квалификуван здравствен работник што има некакво познавање од психијатрија. Генерално, медицинската служба треба да биде организирана во соработка со јавниот здравствен систем и треба да вклучува соодветни психијатриски услуги. Ставот 2 од истото правило вели дека преместувањето на болен затвореник во соодветна специјалистичка установа, исто така, треба да биде во затворска болница која има соодветен кадар и опрема. Ставот 3 вели дека сите затвореници имаат право на услуга од страна на квалификуван стоматолог.

Правилото број 23 се фокусира на одредбата за пренатална и постнатална нега и грижа за мајките и нивните деца, а во исто време се прават напори секогаш кога е можно децата да се раѓаат во друга болница.

Правилото број 24 вели дека здравствениот работник ќе го прегледа секој затвореник најрано што може по неговиот прием, а потоа, по потреба, со оглед на дијагнозата за некое физичко или ментално нарушување, ќе ги оддели затворениците со некое инфективно или заразно заболување.

Според правилото број 25, здравствениот работник секојдневно ќе ги посетува болните затвореници и ќе го извести директорот на затворот секогаш кога смета дека физичкото или менталното здравје на затвореникот е влошено поради неговото затворање. Покрај тоа, во согласност со правилото број 26, здравствениот работник редовно ќе врши инспекција и ќе известува за храната, хигиената, санитарните услови, греењето, осветлувањето, облеката и постелнината на затворениците. Потоа, по разгледувањето на извештаите, директорот по потреба ќе преземе итни мерки.

- ▶ **Лекарите за принципите на човековите права за ефикасна истрага и документирање на тортурата: „Протоколот од Истанбул“**⁷⁵.

Право на учество во јавните политики

ПРИМЕРИ ЗА ПОТЕНЦИЈАЛНИ ПРЕКРШУВАЊА

- На домородното население не му е дозволено да го искаже својот став при донесувањето политички одлуки што имаат влијание врз нивното здравје и добросостојба поради сфаќањето дека тие не се доволно стручни.

74. <http://www2.ohchr.org/english/law/treatmentprisoners.htm#wp1018277>

75. www.physiciansforhumanrights.org/library/istanbul-protocol.html

- Лезбијките, хомосексуалците, бисексуалците и трансексуалците намерно се исклучени од учество во процесите за развој на политики што се однесуваат на ХИВ/СИДА.

СТАНДАРДИ ШТО СЕ ОДНЕСУВААТ НА ЧОВЕКОВИТЕ ПРАВА И ВАЖНИ ТОЛКУВАЊА

- ▶ **Член 25 од Меѓународниот пакт за граѓанските и политичките права:** *Секој граѓанин има право и можност без никаква дискриминација...и без неосновани ограничувања: а) да учествува во управувањето со јавни работи, било непосредно, било преку слободно избрани претставници.*
- ▶ **Член 7 од Конвенцијата за елиминирање на сите видови дискриминација на жените:** *Државите-потписнички ќе ги преземат сите потребни мерки за да се елиминира дискриминацијата на жените во политичкиот и во јавниот живот на жените, особено ќе им го овозможат на жените на иста основа со мажите правото.....б) да учествуваат во креирањето на владината политика и спроведувањето на истата.*
- ▶ **Член 14, став 2-а, од Конвенцијата за елиминирање на сите видови дискриминација на жените:** *Правото на жените од руралните области да учествуваат во планирањето на развојот.*
- ▶ **Член 4 од Декларацијата од Алма-Ата на СЗО:** *Граѓаните имаат право и обврска, индивидуално или колективно, да учествуваат во планирањето и во спроведувањето на нивната здравствена заштита.*
- ▶ **Втор принцип од Декларацијата за здравствена заштита ориентирана кон пациентите на Меѓународната алијанса на организациите на пациенти:** *Пациентите имаат право и обврска да учествуваат како партнери, во рамки на нивните можности и приоритети, во донесувањето одлуки за нивната здравствена заштита која влијае врз нивните животи. За тоа се потребни одговорни здравствени служби кои ќе овозможуваат соодветен избор на третман и кои ќе укажуваат на можностите што одговараат на нивните потреби, како и охрабрување и поддршка на пациентите и нивните негуватели кои се грижат тие да постигнат највисоко можно ниво на квалитет на живот. На организациите на пациенти мора да им се овозможи да имаат значајна лидерска улога во поддршката на пациентите и нивните семејства да го користат правото да донесат одлука базирана на соодветна информација.*
- ▶ **Трет принцип од Декларацијата за здравствена заштита ориентирана кон пациентите⁷⁶ на Меѓународната алијанса на организациите на пациенти:** *Пациентите и организациите на пациенти заслужуваат да имаат дел од одговорноста во креирањето на здравствената политика, преку значаен и конструктивен ангажман на сите нивоа и по сите точки при креирањето политики за да се осигури дека тие политики го имаат пациентот во центарот на вниманието. Ова не треба да биде ограничено само на здравствената политика, туку да биде вклучена, на пример, и социјалната политика, која во крајна линија има влијание врз животот на пациентите.*

76. Види и применета политика на ИАПО за вклученост на пациентите, на: <http://www.patientsorganizations.org/showarticle.pl?id=590&n=962>.

- ▶ **Член 12 од Меѓународниот пакт за економските, социјалните и културните права:** (1) Државите-членки на овој пакт на секое лице му го признаваат правото за најдобро физичко и ментално здравје што може да го постигне. (2) Мерките што ќе ги преземат државите-членки на овој пакт за да обезбедат целосно остварување на ова право треба да ги опфатат мерките што треба да обезбедат... в) превенција, третман и контрола на епидемични, ендемични, професионални и други заболувања; г) создавање услови за обезбедување лекарски услуги и помош за сите во случај на болест.
- ▶ **Генерален коментар број 14 на Комитетот за економските, социјалните и за културните права, параграфи 43 и 54:** Комитетот за економските, социјалните и за културните права ги повикува државите да усвојат „национална стратегија за јавно здравје и акциски план“, кои „ќе бидат обновувани периодично, јавно и со учество на повеќе страни“. Понатаму, „унапредувањето на здравјето мора да вклучи ефикасно дејствување од страна на заедницата во поставувањето на приоритетите, донесувањето одлуки, планирањето, спроведувањето и оценувањето на стратегиите за да се постигне подобро здравје. Давањето ефикасни здравствени услуги може да биде обезбедено само доколку граѓанското учество е загарантирано од страна на државата“.

Право на недискриминација и еднаквост

ПРИМЕРИ ЗА ПОТЕНЦИЈАЛНИ ПРЕКРШУВАЊА

- Луѓето што бараат азил се лишени од сета здравствена заштита, освен во итни случаи.
- Болниците рутински ги сместуваат припадничките на ромската популација во одделни породилни одделенија.
- Корисниците на дрога не се доволно застапени во програмите за лекување на ХИВ и покрај тоа што се смета дека тие се мнозинство од луѓето што живеат со ХИВ.
- На жена со дијагностицирана шизофренија од страна на медицинскиот персонал ѝ е кажано дека болките во нејзиниот stomак „се од нејзината глава“, но подоцна ѝ е дијагностициран рак на јачниците.

СТАНДАРДИ ШТО СЕ ОДНЕСУВААТ НА ЧОВЕКОВИТЕ ПРАВА И ВАЖНИ ТОЛКУВАЊА

- ▶ **Член 26 од Меѓународниот пакт за граѓанските и политичките права:** Сите лица се еднакви пред законот и имаат право, без никаква дискриминација, на еднаква заштита пред законот. Во таа смисла, законот мора да ја забрани секоја дискриминација и на сите лица да им осигури еднаква и успешна заштита против секоја дискриминација, особено во поглед на расата, бојата, полот, јазикот, верата, политичкото или друго убедување, националното и социјално потекло, имотот, раѓањето или секоја друга состојба.
- ▶ **Член 2, став 2, од Меѓународниот пакт за граѓанските и политичките права и член 2, став 2, од Меѓународниот пакт за економските, социјалните и**

културните права: Државите-членки на овој пакт се обврзуваат да гарантираат дека сите права што се наведени во него ќе бидат остварувани без каква и да е дискриминација заснована врз раса, боја, пол, јазик, вера, политичко или друг вид убедување, национално или социјално потекло, имот, раѓање или некоја друга состојба.

- **Генерален коментар број 14 на Комитетот за економските, социјалните и за културните права, параграф 12:** Комитетот за економските, социјалните и за културните права изјавува дека здравствените установи, добра и услуги мора да им бидат достапни на сите без дискриминација, „особено на најранливите и маргинализираните делови од населението“. Особено тие установи, добра и услуги „мора да можат да си ги дозволат сите“, а „посиромашните домаќинства не треба да бидат диспропорционално оптоварени со здравствени трошоци во споредба со побогатите домаќинства“. Комитетот понатаму го свртува вниманието кон потребите на „етничките малцинства и домородното население, жените, децата, адолесцентите, постарите луѓе, лицата со инвалидитет и лицата со ХИВ/СИДА“.
- **Генерален коментар број 5 на Комитетот за економските, социјалните и за културните права, параграф 15:** Комитетот за економските, социјалните и за културните права ја дефинира дискриминацијата врз основа на инвалидитет како „секое разликување, исклучување, ограничување, привилегирање или лишување од разумно сместување поради инвалидитет, кое има ефект на поништување или намалување на признавањето, уживањето или примената на економските, социјалните или културните права“. Комитетот отишол и подалеку во нагласувањето на потребата да се овозможи, покрај јавното здравство, приватниот сектор во здравството, исто така, да ги почитува принципите на недискриминација на лицата со инвалидитет⁷⁷.

Во врска со обезбедувањето на еднаквост меѓу мажите и жените во пристапот до здравствената заштита, Комитетот за економските, социјалните и за културните права вели дека за тоа е потребно барем да се отстранат законските пречки и други пречки што ги спречуваат мажите и жените во пристапот и користа која ја имаат од здравствената заштита врз основа на полот. Ова, меѓу другото, се однесува и на начинот на кој половата припадност има влијание врз пристапот до одлучувачките фактори на здравјето, како што се вода и храна, отстранување на правните пречки што се однесуваат на репродуктивното здравје, забрана за осакатување на гениталиите кај жените и обезбедување соодветна обука на здравствените работници за решавање на здравствените проблеми кај жените⁷⁸.

77. UN Committee on Economic, Social and Cultural Rights (CESCR), General Comment 14 of the Committee on Economic, Social and Cultural Rights: Право на највисок достиген стандард на здравје (E/C.12/2004/4).

78. UN Committee on Economic, Social and Cultural Rights (CESCR): General Comment 16 of the Committee on Economic, Social and Cultural Rights: правото на еднаквост на мажите и жените на уживање на сите економски, социјални и културни права (чл. 3 од Меѓународната конвенција за економски, социјални и културни права). (E/C.12/2005/4).

- **Член 5-е-iv од Меѓународната конвенција за елиминирање на сите видови расна дискриминација:** Според основните обврски наведени во членот 2 на оваа конвенција, државите-членки се обврзуваат да ја забранат и да ја укинат расната дискриминација во сите нејзини форми и секому да му гарантираат право на еднаквост пред законот, без разлика на расата, бојата или националното или етничкото потекло, особено во поглед на уживањето на следниве права: економските, социјалните и културните права, особено правото на јавно здравје, медицинска нега, социјално осигурување и на користење на социјалните служби.
- Генерален коментар на Комитетот за елиминирање на сите видови расна дискриминација број 16, параграф 29: Комитетот за елиминирање на сите видови расна дискриминација им препорачува на државите-членки на оваа конвенција, соодветно на специфичните околности, да им обезбедат на лицата што не се државјани на таа држава соодветен степен на физичко и на ментално здравје со тоа што, меѓу другото, ќе се воздржат од оневозможување на пристапот или ограничување на нивниот пристап до превентивни, куративни и палијативни здравствени услуги.
- **Член 12 од Конвенцијата за елиминирање на сите видови дискриминација на жените:** (1) Државите-членки ќе преземат соодветни мерки заради елиминирање на дискриминацијата на жените во областа на здравствената заштита за да можат, врз основа на рамноправноста на жените и мажите, да обезбедат пристап до здравствените услуги, вклучувајќи ги оние што се однесуваат на планирањето на семејството. (2) Без оглед на одредбата на став 1 од овој член, државите-членки ќе им обезбедат соодветни здравствени услуги на жените за време на бременоста, породувањето и во периодот по раѓањето на детето, со обезбедување бесплатни услуги каде што тоа е неопходно, како и соодветна исхрана за време на бременоста и доењето.
- **Член 14, став 2-б, од Конвенцијата за елиминирање на сите видови дискриминација на жените:** Државите-членки ќе ги преземат сите потребни мерки за елиминирање на дискриминацијата на жените во руралните средини за да обезбедат, врз основа на рамноправноста на мажите и жените, дека тие ќе учествуваат во руралниот развој и ќе имаат корист од него, а на тие жени особено ќе им го гарантира правото на:... пристап до соодветна здравствена заштита, вклучувајќи ги и информирањето, советувањето и услугите во врска со планирањето семејство.
- **Член 23 од Конвенцијата за правата на детето:** (1) Државите-членки признаваат дека дете со ментален или физички инвалидитет треба да ужива полн и достоинствен живот во услови во кои го обезбедуваат неговото достоинство, ја поттикнуваат самостојноста и го олеснуваат активното учество на детето во заедницата. (2) Државите-членки го признаваат правото на детето со инвалидитет на посебна нега и ќе ја поттикнуваат и обезбедуваат помошта на детето кое за тоа ги исполнува условите и на оние што се одговорни за неговата нега за која е поднесено барање во зависност од средствата со кои располага, а која одговара на состојбата на детето и на условите на родителите или другите лица што се грижат за детето. (3) Уважувајќи ги посебните потреби на инвалидното дете, помошта во согласност со точката 2 се дава бесплатно секогаш кога тоа е можно имајќи ја предвид финансиската

состојба на родителите или на другите лица што се грижат за детето и така е осмислена детето да има ефикасен пристап и да добие образование, обука, услуги од здравствена заштита, рехабилитација, подготовка за вработување и можност за рекреација на начин кој придонесува за остварување на што поцелосна општествена интеграција и личен развој на детето вклучувајќи културен и духовен развој. (4) Државите-членки ќе ја унапредуваат, во духот на меѓународната соработка, размената на соодветни информации од областа на превентивната заштита на здравјето и медицинското, психолошкото и функционалното лекување на инвалидните деца, вклучувајќи го ширењето и достапноста на информациите во врска со методите на обука со цел рехабилитација и стручно оспособување за да им се овозможи на државите-членки да ги подобрат своите можности и вештини и да ги прошират своите искуства во тие области. За таа цел особено внимание се посветува на земјите во развој.

- ▶ **Член 28 од Меѓународната конвенција за заштита на правата на сите работници-мигранти и членовите на нивните семејства:** Работниците-мигранти и членовите на нивните семејства имаат право да добијат итна медицинска помош неопходна за зачувувањето на нивниот живот или за избегнување ненадоместлива штета за нивното здравје, исто како и државјаните на таа држава. Итната медицинска помош не смее да им биде оневозможена поради неправилности со престојот или со вработувањето.
- ▶ **Член 43 од Меѓународната конвенција за заштита на правата на сите работници-мигранти и членовите на нивните семејства:** (1) Работниците-мигранти ќе имаат ист третман со државјаните на државата во која работат, кој третман се однесува на: ... (д) пристап до социјални и здравствени услуги доколку се исполнети условите за учество во тие системи; (2) Државите-членки ќе создадат услови со кои ќе им се овозможи еднаков третман на работниците-мигранти при користењето на правата наведени во ставот 1 од овој член, секогаш кога условите за нивен престој се во согласност со соодветните услови пропишани од страна на државата во која се вработени.
- ▶ **Член 45, став 1-в, од Меѓународната конвенција за заштита на правата на сите работници-мигранти и членовите на нивните семејства:** Членовите на семејството на работник-мигрант во државата во која тој е вработен ќе имаат ист третман како и државјаните на таа држава, во однос на пристап до социјални и до здравствени услуги доколку се исполнети условите за учество во соодветниот систем.
- ▶ **Член 1 од Конвенцијата за правата на лицата со инвалидитет:** Целта на оваа конвенција е да ги унапреди, заштити и да обезбеди целосно и рамноправно уживање на сите човекови права и основни слободи од страна на сите луѓе со инвалидитет и да го зголеми почитувањето на достоинството неделиво од личноста.
- ▶ **Член 12 од Конвенцијата за правата на лицата со инвалидитет:** (1) Државите-членки потврдуваат дека лицата со инвалидитет имаат право насекаде да бидат признаени како личности пред законот. (2) Државите-членки им ја признаваат деловната способност на лицата со инвалидитет на иста основа како и на другите луѓе во сите аспекти на животот. (3) Државите-членки ќе ги преземат сите потребни мерки за да им овозможат на лицата со инвалидитет

пристап до поддршката која може да им биде потребна при реализирањето на нивната деловна способност. (4) Државите-членки гарантираат дека сите мерки што се однесуваат на примената на деловната способност ќе овозможат соодветна и ефикасна заштита во спречувањето злоупотреба во согласност со меѓународното право за човековите права.

- ▶ **Член 25 од Конвенцијата за правата на лицата со инвалидитет:** Државите-членки го признаваат правото на лицата со инвалидитет на највисок степен на здравје што може да се постигне без дискриминација врз основа на инвалидитет. Државите-членки ќе ги преземат сите потребни мерки што ќе им овозможат на лицата со инвалидитет пристап до здравствени услуги што се родово чувствителни, вклучително и рехабилитацијата на здравјето.
- ▶ **Член 23 од Конвенцијата за статусот на бегалците:** Државите-членки на бегалците што законски престојуваат на нејзина територија ќе им овозможи ист третман со нејзините државјани што се однесува на давањето социјална помош и поддршка.
- ▶ **Член 3 од Повелбата за правото на здравје:** Обврска на државите е да овозможат здравствени услуги што се достапни, пристапни и кои може да си ги дозволи секој.
- ▶ **Прв принцип од Декларацијата за правата на пациентите на Светската лекарска асоцијација:** Секој има право на здравствена заштита без дискриминација.
- ▶ **Четвртиот принцип од Декларацијата за здравствена заштита ориентирана кон пациентите на Меѓународната алијанса на организациите на пациенти:** Пациентите мора да имаат пристап до здравствените услуги што ги наложува нивната здравствена состојба. Тоа вклучува пристап до безбедни, квалитетни и соодветни услуги, третмани, заштитна нега и активности што го унапредуваат здравјето. Треба да се преземат мерки кои на сите пациенти ќе им обезбедат пристап до неопходните услуги, независно од нивната положба или социоекономски статус. За пациентите да постигнат највисок можен квалитет на живот, здравствената заштита мора да ги земе предвид емоционалните потреби на пациентите, како и други фактори, како што се образование, вработување и семејни состојби, што имаат влијание при грижата за сопственото здравје и изборот што го прават при давањето здравствена заштита.
- ▶ **Резолуција за здравствената заштита на бегалците (Светска лекарска асоцијација)⁷⁹**
Лекарите имаат обврска да дадат соодветна медицинска нега независно од општествениот или политичкиот статус на пациентот и владите не смеат да ги лишат пациентите од правото да ја добијат истата, ниту, пак, треба да го спречат лекарот во неговата обврска да даде соодветен третман и лекарот не може да биде присилен да учествува во каква било казнена или правна постапка во која се вклучени бегалци или внатрешно раселени лица или да применат некоја дијагностичка процедура или третман кој нема медицинско оправдување, како, на пример, седативи со кои ќе се овозможи лесна

79. World Medical Association. Resolution on Medical Care for Refugees. www.wma.net/epolicy/m10.htm.

депортација од државата или ќе се изврши преместување и на лекарот мора да му се дадат доволно време и ресурси за да ја процени физичката и психолошката состојба на бегалците што бараат азил.

Забелешка: Правото на недискриминација и еднаков пристап до здравствена заштита

Телата на ОН често ги осудуваат државите поради тоа што не успеваат да обезбедат еднаков пристап до здравствената заштита (најчесто поради недостиг од ресурси) на маргинализираните и ранливите групи. Во тие групи спаѓаат: домородно население кое живее во екстремна сиромаштија⁸⁰, бегалци со одредена националност⁸¹, деца, лица со физички и со ментален недостаток и постари лица⁸², оние што живеат во рурални средини каде што географското распределување услуги и персонал покажува голема нерамнотежа во корист на урбаните средини⁸³. Во една држава Комитетот за економските, социјалните и за културните права со жалење забележал дека 90 проценти од населението немало пристап до здравствените услуги⁸⁴. Во друг случај, државата била критикувана поради несоодветната здравствена заштита која им се давала на пациентите со низок приход и се залагал да се субвенционираат скапите лекови кои им се потребни на хронично болните и на ментално болните пациенти⁸⁵.

Телата на ОН ја нагласуваат важноста од гаранциите дека тие што се заразени од некои болести, како ХИВ/СИДА, нема да бидат дискриминирани или стигматизирани поради тоа⁸⁶.

-
80. UN Committee on the Elimination of Racial Discrimination (CERD): Concluding Observations of the Committee on the Elimination of Racial Discrimination: Bolivia, 1996. (CERD/C/304/Add.10). Види и: UN Committee on Economic, Social and Cultural Rights (CESCR): Concluding Observations of the Committee on Economic, Social and Cultural Rights: Mexico, 1999. (E/C.12/1/Add.14) at paras. 404, каде државата е присилена да преземе поефикасни мерки за обезбедување пристап до основни здравствени услуги за сите деца и да се бори со неухранетоста, особено кај децата кои припаѓаат на домородните групи и кои живеат во рурални и оддалечени области.
 81. UN Committee on the Elimination of Racial Discrimination (CERD): Concluding Observations of the Committee on the Elimination of Racial Discrimination: Japan, 2001. (A/56/18(SUPP) at para. 177 – различни стандарди за лекување применети за индокинеските бегалци од оние применливи за останатите етнички групи
 82. UN Committee on Economic, Social and Cultural Rights (ICESCR): Concluding Observations of the Committee on Economic, Social and Cultural Rights: Finland, 2000. (E/C.12/1/Add.52) at paras. 446 and 458 – неуспех на одредени општини да алоцираат доволно средства за здравствени услуги што резултира во нееднаквост на пристапот, зависно од местото на живеење.
 83. CESCR COs on Mali, ICESCR, E/1995/22 (1994) 64 at para 350. See also Guatemala, ICESCR, E/1997/22 (1996) 29 at para. 134; Paraguay, ICESCR, E/1997/22 (1996) 22 at para. 78 – забележан е многу мал број на медицински и парамедицински персонал во целата земја. Види и: Mongolia, E/2001/22 (2000) 53 at para 273 – долгорочно влошување на здравствената состојба и потреба за подобрување на пристапот до здравствени услуги во руралните подрачја и за сиромашните.
 84. COs on Nepal, ICESCR, E/2002/22 (2001) 83 at para 543 – Комитетот забележува дека под важечкиот национален здравствен план за 1997-2017 година, улогата на државата во развојот на националниот здравствен систем, во согласност со структурните реформи, е минимална. Понатаму, Комитетот забележува дека услугите за ментално здравје се недоволни и дека не постојат програми за ментално здравје во заедницата.
 85. Concluding observations on China (E/C.12/1/ADD.107 (CESCR, 2005), para. 87. Види и критика на Русија за често непочитување на правата во болниците и клиниките во сиромашните региони, особено во пристапот до есенцијални лекови (E/C.12/1/ADD.94 (CESCR, 2003), para. 31.
 86. CEDAW COs on Guinea, A/56/38 part II (2001) 55 at para. 131 and ICES CR COs on Russian Federation, E/2004/22 (2003) 64 at para 504

Две групи што продолжуваат да страдаат поради нееднаков пристап до здравствена заштита се жените и младите луѓе, што често резултира со висока стапка на морталитет⁸⁷. Двете групи, особено жените што живеат во рурални средини⁸⁸ и особено ранливите групи деца, како девојчињата, децата на домородното население и децата што живеат во сиромаштија, често ќе искушат повеќекратна дискриминација, што бара посебни и насочени мерки и доволно буџетски средства⁸⁹.

87. Peru, ICESCR, E/1998/22 (1997) 33 at para. 152. See also Ukraine, ICESCR, E/2002/22 (2001) 78 at paras. 499 and 512 – влошување на здравјето на најранливите групи, особено жените и децата, како и на квалитетот на здравствените услуги. Државата е поттикната да осигура дека ќе ги исполни своите обврски во примарната здравствена заштита преку соодветни алокации на ресурси и персонал, и дека сите луѓе, особено најранливите групи ќе имаат пристап до здравствена заштита.

88. CEDAW COs on Burkina Faso, A/55/38 part I (2000) 25 at para 274

89. CRC COs on Bolivia, CRC/C/16 (1993) 13 at paras. 36 and 37.

2.4 Права на здравствените работници

Многубројни меѓународни договори и конвенции вклучуваат права што се дизајнирани да ги заштита работниците и да обезбедат безбедна и здрава работна средина. Организацијата на Обединетите нации и нејзините агенции, вклучително и Меѓународната организација на трудот (МОТ), развија некои од овие меѓународни стандарди на трудот и го надгледуваат нивното спроведување. Во овој дел се претставени неколку стандарди и нивното толкување во врска со главните права на давателите на здравствени услуги. Тие права ги вклучуваат правото да работат во пристојни услови и за фер плата, слобода за здружување, вклучувајќи и синдикално здружување, право на штрајк и право на фер судење и сродни права, како право на фер сослушување, ефикасни правни лекови, заштита на приватноста и угледот и слобода на изразување и информирање.

Првиот дел го покрива правото за работа во пристојни услови, во вториот дел се зборува за правото на слобода на здружување, додека во третиот се обработува толкувањето на правото на фер судење и сродните права. Секој дел почнува со разработување на значењето на соодветното право за давателите на услуги, по што следуваат примери за потенцијални прекршувања. Потоа се прикажуваат важни одредби за трудот од различни тела на ОН, вклучително и општите норми и нормите што се однесуваат на одделни групи. Главните материјали што се толкувани се сумирани, а насоките за толкување се преземени од заклучните согледувања, генералните коментари и практиката на телата што вршат надгледување.

Право на работа во пристојни услови

Телата на ОН јасно ставија до знаење дека не постои право со кое ќе се гарантира дека некој ќе добие работа според сопствениот избор. Сепак, државите мора да се воздржат од тоа да ги попречуваат лицата слободно да градат кариера по сопствен избор. Понатаму, од нив се бара да овозможат фер третман за работниците-мигранти. Ова е особено важно за медицинските лица, кои често се привлечени од прекуокеанските држави да работат во болници и во клиници. Конвенцијата за работниците-мигранти ја нагласува обврската што ја имаат државите кон работниците кои се родени во странство.

Телата на ОН имаат спроведено огромен број анкети за платите на работниците и за условите во кои работат, а истражувањата резултирале со посебни препораки за третманот на здравствените работници. Загриженоста за медицинскиот персонал делумно потекнува од ниските плати што ги добиваат во некои држави.

Забелешка: Право на работа во пристојни услови

ПРИМЕРИ ЗА ПОТЕНЦИЈАЛНИ ПРЕКРШУВАЊА

- Сите прекуокеански работници-мигранти од државата Х, вклучувајќи и многу лекари и медицински сестри, групно се протерани откако се преки-нати дипломатските односи поради трговски спор.
- Вработените жени често се предмет на сексуално вознемирување од страна на останатиот персонал и ништо не е преземено за да се запре тоа.
- Не постои правилник за работното време на медицинскиот персонал од кој често се бара да работат и повеќе од 80 часа неделно.

СТАНДАРДИ ШТО СЕ ОДНЕСУВААТ НА ЧОВЕКОВИТЕ ПРАВА И ВАЖНИ ТОЛКУВАЊА

- ▶ **Член 23, став 1, од Универзалната декларација за човековите права:** *Секој човек има право на работа, слободен избор за вработување, правични и задоволувачки услови за работа, како и заштита од невработеност.*
- ▶ **Член 6, став 1, од Меѓународниот пакт за економските, социјалните и културните права:** *Државите-членки на овој пакт го признаваат правото на работа, кое го опфаќа правото што го има секое лице за можност за заработувачка преку слободно избрана или прифатена работа и преземаат соодветни мерки за зачувување на ова право.*
 - **Генерален коментар број 18, параграф 1, на Комитетот за економските, социјалните и за културните права:** *Правото на работа е суштествено за реализирање на други човекови права и претставува неразделен дел од човековото достоинство кое е составен дел на личноста. Секој поединец има право да работи, со што му се овозможува достоинствен живот. Правото на работа во исто време придонесува и за опстанокот на поединецот и неговото семејство и доколку работата е слободно избрана или прифатена, тоа придонесува за развојот на личноста и нејзината прифатеност од општеството.*
 - **Генерален коментар број 18 на Комитетот за економските, социјалните и за културните права, параграф 4:** *Правото на работа, како што е гарантирано со Меѓународниот пакт за економските, социјалните и културните права, ја потврдува обврската на државите-членки да го гарантираат правото на поединците слободно да изберат работа или да прифатат работа, вклучувајќи го и правото да не бидат нечесно отпуштени од работа. Оваа дефиниција го нагласува фактот дека почитта кон поединецот и неговото достоинство се изразува преку слободата на поединецот која се однесува на правото на слободен избор да работи, додека во исто време се нагласува важноста на работата за личното усовршување, како и за социјалната и економската вклученост.*
 - **Генерален коментар број 18 на Комитетот за економските, социјалните и за културните права, параграфи 6, 23 и 25:** *Правото на работа не значи дека постои апсолутно и безусловно право да се добие вработување, туку дека државата треба да осигури дека таа самата, како и другите (како*

приватни компании), нема да стори нешто неразумно или дискриминирачки за да спречи некого да заработи за живот или да работи според својата професија.

- **Генерален коментар број 16 на Комитетот за економските, социјалните и за културните права, параграф 23:** Примената на членот 3, кој е во врска со членот 6, подразбира, меѓу другото, дека според законот мажите и жените и во практика имаат еднаков пристап на вработување на сите нивоа и во сите професии и дека стручното оспособување и раководните програми во државниот и во приватниот сектор им даваат на мажите и на жените вештини, информации и знаење кои се неопходни за тие да имаат еднаква корист од правото на работа.
- Како дополнување на честите критики кон државите за високите стапки на невработеност, Комитетот за економските, социјалните и за културните права, исто така, ги осудува: а) протерувањата на странските работници кои се ХИВ-позитивни, а имаат важечки работни дозволи⁹⁰, б) непропорционалниот број жени што работат нископлатена работа со скратено работно време⁹¹ и в) намалувањето на јавниот сектор со сериозни социјални последици⁹².

► **Меѓународната конвенција за елиминирање на сите видови расна дискриминација**

- Комитетот на ОН за елиминирање на сите видови расна дискриминација повеќе пати изрази загриженост за неуспехот на државите кој се однесува на недостигот од можности за вработување на етничките малцинства и работниците-мигранти⁹³.
- Комитетот за елиминирање на сите видови расна дискриминација смета дека системот на тестирање и квотите за лекарите обучувани во прекуокеанските земји не го прекршуваат правото на работникот-мигрант според членот 5-д(iv) од Меѓународната конвенција на ОН за елиминирање на сите видови расна дискриминација. Членот 5-д(i) го гарантира правото на работа и слободен избор на вработување без дискриминација по основа на раса, боја или национално или етничко потекло⁹⁴.

Членот 11 од Декларацијата за правата и обврските на поединците, групите и органите на општеството да ги унапредуваат и заштитуваат универзално признаените човекови права и основни слободи од 1998 година на ОН⁹⁵: Секој има право, самостојно или заедно со други, законски да го применува своето право на работа или занимање. Секој што, како резултат на сопствената професија,

90. Libyan Arab Jamahiriya, ICES CR, E/1998/22 (1997) 38 at paras. 186 and 192.

91. United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland, ICESCR, E/1998/22 (1997) 56 at para. 295. Види и: Ukraine, ICESCR, E/1996/22 (1995) 50 at para. 263.

92. S olomon Islands, ICES CR, E/2000/22 (1999) 40 at para. 201.

93. Poland, CERD, A/52/18 (1997) 62; Norway, CERD, A/49/18 (1994) 37 at para. 264; United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland, CERD, A/46/18 (1991) 49 at para. 209; Israel, CERD, A/53/18 (1998) 30 at para. 83; The Netherlands, CERD, A/53/18 (1998) 33 at para. 105; Lebanon, CERD, A/53/18 (1998) 42 at para. 184; Azerbaijan, CERD, A/54/18 (1999) 46 at para. 497; Denmark, CERD, A/55/18 (2000) 22 at paras. 67 and 68; Latvia, CERD, A/58/18 (2003) 75 at para. 451; Iceland, CERD, A/60/18 (2005) 51 at para. 268; Turkmenistan, CERD, A/60/18 (2005) 61 at para. 319.

94. V. M. S. v. Australia (8/1996), CERD, A/54/18 (12 March 1999) 78 (CERD/C/54/D/8/1996)

95. UN General Assembly Resolution 53/144 (9 December 1998)

може да влијае врз човековото достоинство, човековите права и основни слободи на други треба да ги почитува овие права и слободи и да се усогласи со важните национални и меѓународни норми за стручно и професионално однесување или етика.

Норми што се однесуваат на жените

► **Член 11, став 1, од Конвенцијата за елиминирање на сите видови дискриминација на жените:** Државите-членки ќе ги преземаат сите соодветни мерки за елиминирање на дискриминацијата на жените во областа на вработувањето за да може да се обезбедат еднакви права врз основа на рамноправноста на мажите и на жените, особено:

а) правото на работа како неотуѓиво право на сите луѓе;...

в) правото на слободен избор на професијата и вработувањето, правото на унапредување, сигурност на вработувањето и сите права и услови што произлегуваат од работа, како и правото на стручно оспособување и преквалификација, вклучувајќи го стажирањето, стручното усовршување и повремениите обуки...

Нормите што се однесуваат на работниците-мигранти

► **Член 51 од Меѓународната конвенција за заштита на правата на сите работници-мигранти и членовите на нивните семејства:** Работниците-мигранти на кои во државата во која работат не им е дозволено слободно да ја изберат висината на платата нема да се смета дека незаконски престојуваат, ниту, пак, ќе ја загубат својата дозвола за престој само врз основа на фактот дека престанале да земаат плата пред да им истече дозволата за работа, освен во случај кога дозволата за престој зависи само од висината на платата за која тие биле примени. Таквите работници-мигранти имаат право да бараат друго вработување, да учествуваат во програмите за општокорисни работи и преквалификација за останатиот период од нивната дозвола за работа, доколку тоа е предвидено со нивната дозвола за работа.

Плата и услови за работа

ПРИМЕРИ ЗА ПОТЕНЦИЈАЛНИ ПРЕКРШУВАЊА

- Медицинските сестри и помошниот персонал се платени помалку од просечната плата.
- Мензата за вработените и понатаму продолжува да работи и покрај тоа што не ги исполнува основните хигиенски услови.
- Медицинскиот персонал од одделението за рендген постојано е изложен на опасно високи степени на радијација поради неисправна опрема која не е проверена или заменета.
- Медицинска сестра е заразена со ХИВ бидејќи медицинската опрема не била правилно стерилизирана.

СТАНДАРДИ ШТО СЕ ОДНЕСУВААТ НА ЧОВЕКОВИТЕ ПРАВА И ВАЖНИ ТОЛКУВАЊА

- **Член 7 од Меѓународниот пакт за економските, социјалните и културните права:** Државите-членки на овој пакт го признаваат правото кое го има секое лице да се користи со правичните и поволните услови за работа, кои обезбедуваат: а) награда која на сите работници им обезбедува минимално: 1) праведна заработувачка и еднаква награда за работа од иста вредност, без каква и да е разлика, особено жените мора да имаат гаранција дека условите на нивната работа не се полоши од условите што ги уживаат мажите и да примаат иста награда како мажите за истата работа; 2) пристоен живот за нив и за нивното семејство во согласност со одредбите на овој пакт; б) хигиенско-техничка заштита при работата; в) иста можност за сите да напредуваат во својата работа во соодветна повисока категорија, водејќи сметка единствено за наполнетите години на служба и за способностите; г) одмор, слободно време, разумно ограничување на работното време, редовен платен одмор, како и надомест за празнични денови.
- **Член 12 од Меѓународниот пакт за економските, социјалните и културните права:** (1) Државите-членки на овој пакт на секое лице му го признаваат правото за најдобро физичко и ментално здравје што може да се постигне. (2) Мерките што ќе ги преземат договорните држави на овој пакт заради обезбедување целосно остварување на ова право треба да ги опфатат мерките што треба да обезбедат:...б) подобрување на сите видови хигиена на средината и хигиена на работното место;...
- Комитетот за економските, социјалните и за културните права ја изрази својата загриженост за широк спектар на прашања од областа на условите за работа, вклучително и за: потребата да се хармонизира Законот за работните односи со меѓународните стандарди, особено делот за породилно отсуство⁹⁶, разликата во платата и условите за работа меѓу приватниот и јавниот сектор (во образованието)⁹⁷, дискриминација при вработувањето врз основа на политички став⁹⁸, неутврдена минимална плата за вработените во јавниот сектор и сериозно намалување на платите на некои од вработените (наставници), а со тоа и намалување на куповната моќ, конфликтната природа на односите меѓу наставниците и државата и очигледната неефикасност на мерките што се преземени да го решат проблемот⁹⁹, неефикасните кампањи за подигнување на свеста за хигиената и безбедноста на работното место каде што тие најчесто се под утврдени стандарди¹⁰⁰, фактот дека стандардите за заштита на работниците што се однесуваат на ограничувањето на времетраењето на работниот ден и неделниот одмор не се секогаш целосно исполнети бидејќи во некои делови

96. Ecuador, ICES CR, E/1991/23 (1990) 33 at para. 157.

97. Spain, ICES CR, E/1992/23 (1991) 60 at para. 291 and Colombia, ICES CR, E/1992/23 (1991) 68 at para. 320.

98. Germany, ICES CR, E/1994/23 (1993) 49 at para. 249.

99. Uruguay, ICESCR, E/1995/22 (1994) 23 at paras 76 and 80. Види и: Finland, ICESCR, E/1997/22 (1996) 55 at paras. 308 and 315 – општо за националниот минимум личен доход.

100. Argentina, ICES CR, E/1995/22 (1994) 47 at para. 238

од приватниот сектор соодветните законски прописи не се применуваат¹⁰¹, недостигот од законски прописи за заштита на работниците што не се опфатени со колективните договори со кои се утврдуваат минималната плата, боледувањето и породилното отсуство и безбедните услови за работа¹⁰², небезбедните услови за работа и недостигот од надомест на штета за повреда на работно место¹⁰³, приватизацијата на трудовата инспекција и контролните механизми¹⁰⁴, законодавство што го фаворизира поединечното преговарање со работодавците наместо колективни преговори¹⁰⁵, потребата за ефикасно применување на законските норми кои се однесуваат на сигурноста на работното место¹⁰⁶ и дозволата за прекумерни работни часови како во јавниот, така и во приватниот сектор¹⁰⁷.

► **Меѓународниот пакт за граѓанските и политичките права**

- за човековите права на ОН го осуди сексуалното вознемирување на работното место¹⁰⁸ и неприменувањето закони што се однесуваат на работничките стандарди. Законите што се однесуваат на работничките стандарди ги вклучуваат стандардите што повикуваат на соодветно надгледување на условите за работа и доволно средства за бројот на трудови инспектори¹⁰⁹.

► **Член 4 од Конвенцијата за безбедност и здравје при работа број 155 од 1981 година на МОТ¹¹⁰**: *Секоја членка, од аспект на националните услови и практика и во консултација со најголем дел од претставниците на организациите на работодавците и работниците, треба да формулира, спроведе и периодично да обновува кохерентна национална политика за безбедност и здравје при работа. Целта на политиката треба да биде заштита од несреќи и повреди на здравјето, чиешто настанување е поврзано со работното место, преку намалување на ризиците поврзани со работното опкружување во разумни граници.*

► **Член 3, став 1, од Конвенцијата за професионални здравствени услуги број 161 од 1985 година на МОТ¹¹¹**: *Секоја членка презема мерки за да ги развие професионалните здравствени услуги за сите работници, вклучително и за оние од јавниот сектор.*

► **Член 2, став 1, од Промотивната рамка за Конвенцијата за безбедност и здравје при работа број 187 од 2006 година на МОТ¹¹²**: *Државите имаат обврска да претставуваат постојано подобрување на безбедноста и здравјето при работа за да се спречат професионални повреди, болести и смрт, преку развојот во консултација со најрепрезентативните организации*

101. Austria, ICES CR, E/1995/22 (1994) 50 at para. 255

102. Suriname, ICES CR, E/1996/22 (1995) 37 at para. 165.

103. Russian Federation, ICES CR, E/1998/22 (1997) 27 at para. 104. The Committee went on to condemn the large number of illegal dismissals and non payment of wages

104. Argentina, ICES CR, E/2000/22 (1999) 49 at para. 270

105. Australia, ICES CR, E/2001/22 (2000) 66 at para. 382

106. Finland, ICES CR, E/2001/22 (2000) 73 at para. 454.

107. Japan, ICES CR, E/2002/22 (2001) 90 at para. 598

108. Chile, ICCPR, A/54/40 vol. I (1999) 44 at para. 214. See also Trinidad and Tobago, ICCPR, A/56/40 vol. I (2001) 31 at para. 72(12).

109. Dominican Republic, ICCPR, A/48/40 vol. I (1993) 95 at para. 464. See also El Salvador, ICES CR, E/1997/22 (1996) 34 at paras. 162 and 177.

110. <http://www.ilo.org/public/english/protection/safework/cis/oshworld/ilostd/c155.htm>

111. <http://www.ilo.org/ilolex/cgi-lex/convde.pl?C161>

112. <http://www.ilo.org/ilolex/cgi-lex/convde.pl?C187>

на работодавци и работници за национална политика, национален систем и национална програма.

Стандарди што се однесуваат на сестринскиот персонал

- **Конвенцијата за сестринскиот персонал**¹¹³ број 149 од 1977 година на МОТ¹⁴⁴: **член 1, став 2:** Оваа конвенција се однесува на целиот сестрински персонал, каде и да работи. **Член 2: (1)** Секоја членка што ќе ја ратификува оваа конвенција, во согласност со домашните услови, ќе усвои и примени политика што се однесува на услугите за неџа и на сестринскиот персонал и која ќе биде дизајнирана во рамките на програмата за општото здравје (таму каде што постои таква програма) и во рамките на расположливите средства на здравствената заштита во целина за да се овозможи квантитет и квалитет на сестринска неџа неопходна да се постигне највисоко можно ниво на здравје кај населението. (2) Особено, државата ќе ги преземе неопходните мерки со кои на сестринскиот персонал ќе му овозможи: а) образование и обука соодветна за извршување на неговата работа и б) вработување и услови за работа, вклучително и можност за напредување во кариерата и награда/плата, со кои е веројатно да се привлечат луѓето да ја работат оваа професија и да останат во неа. (3) Политиката од став 1 од овој член треба да се создаде во консултации со соодветните организации на работодавци и работници, каде што постојат такви организации. (4) Оваа политика треба да биде координирана со политиките што се однесуваат на другите аспекти на здравствената заштита и на другите работници во полето на здравството, во консултација со соодветните организации на работодавци и работници.
- Член 6:** Сестринскиот персонал ќе ужива услови кои се најмалку еднакви со тие на другите работници во соодветната држава во овие полиња: а) број на работни часови, вклучително и регулирање и надомест за прекувремено работење, несоодветно време и работа во смени; б) неделен одмор; в) платен годишен одмор; г) отсуство заради образование; д) породилно отсуство; ѓ) боледување и е) социјално осигурување.

113. <http://www.ilo.org/public/english/dialogue/sector/publ/health/c149.pdf>. Преамбулата гласи: Признавањето на виталната улога која ја игра сестринскиот персонал, заедно со другите здравствени работници, во заштитата и подобрувањето на здравнето и добросостојбата на населението, и Признавањето дека јавниот сектор како работодавец на сестринскиот персонал теџа да игра активна улога во подобрувањето на условите на работа за сестринскиот персонал, и Земјаќи ја предвид сегашната ситуација во која има недостаток на сестрински персонал во многу земји и каде недостатокот не се должи само на помал број кадри туку и на неискористеност на кадрите, и тоа претставува препрека во развојот на ефикасни здравствени услуги, гвices, и Имајќи предвид дека сестринскиот персонал е заштитен со бројни меѓународни конвенции и препораки од областа на трудовото право кои ги поставуваат основните услови за работа, инструменти за заштита од дискриминација, слобода на здружување и колективно договарање за работното време, личниот доход, одморот и други права и бенефиции, отсуство од работа заради образование, отсуство заради родителство и заштита на здравјето на работникот, како и Земјаќи ги предвид посебните услови на сестринската работа во која покрај општите постојат и посебни барања за нивна соодветна работа во здравствениот сектор, и Потенцирајќи дека следните стандарди се регулирани во соработка со СЗО, организација со која ја продолжуваме нашата соработка во промовирањето и обезбедувањето на примената на овие стандарди...

114. <http://www.ilo.org/ilolex/english/convdisp1.htm>

Член 7: Секоја членка ќе се стреми, доколку е неопходно, да ги подобри постојните закони и регулативи што се однесуваат на безбедноста и здравјето при работа, со тоа што ќе ги приспособи на посебната природа на сестринската работа и на средината во која таа се одвива.

Забелешка: Условите за работа и здравствените работници

Телата на ОН повеќе пати имаат подготвено посебни известувања за здравствениот персонал. Постои општ консензус за потребата да се преземат мерки за зголемување на платите на медицинските сестри¹¹⁵. Неуспехот подолго време да му се исплати плата на медицинскиот персонал, исто така, претставува проблем бидејќи тоа ги наведува лекарите да бараат работа во прекуокеанските држави. Телата што вршат надгледување, исто така, ја имаат забележано потребата од итно набавување средства за болниците и за здравствените услуги за да се вратат здравствените услуги на оперативно ниво и да се овозможи лекарите, медицинските сестри и другиот медицински персонал да може да продолжи да работи најрано што може¹¹⁶. Ниските плати на медицинскиот персонал и супстандардните услови за престој и за работа во болниците, исто така, создаваат загриженост¹¹⁷. На крај е споменат како проблем одливот на мозоци кој е поврзан со масовното заминување на здравствените работници поради лошите услови за работа во здравствениот сектор во нивните држави¹¹⁸.

Стандарди што се однесуваат на жените

- ▶ **Член 10, став 2, од Меѓународниот пакт за економските, социјалните и културните права:** *Треба да им биде дадена посебна заштита на мајките разумно време пред и по раѓањето на децата. Вработените мајки за време на овој период треба да уживаат платено отсуство или отсуство со соодветни надоместоци од социјалното осигурување.*
- ▶ **Член 7 од Меѓународниот пакт за економските, социјалните и културните права:** *Државите-членки на овој пакт го признаваат правото кое го има секое лице да се користи со правичните и поволните услови за работа што особено обезбедуваат: а) награда што на сите работници им обезбедува минимум: 1) праведна заработувачка и еднаква награда за работа од иста вредност, без каква и да е разлика, особено жените мора да имаат гаранција дека условите на нивната работа не се полоши од условите што ги уживаат мажите и да примаат иста награда како мажите за истата работа; 2) пристоен живот за нив и за нивното семејство во согласност со одредбите на овој пакт; б) хигиенско-техничка заштита при работата; в) иста можност за сите да напредуваат во својата работа во соодветна повисока категорија водејќи сметка единствено за наполнетите години на служба и за способностите; г) одмор, слободно*

115. Uruguay, ICES CR, E/1998/22 (1997) 67 at para. 378

116. Solomon Islands, CRC, CRC/C/132 (2003) 58 at paras. 323 and 324

117. Georgia, ICES CR, E/2003/22 (2002) 59 at paras. 414 and 441

118. Zambia, ICES CR, E/2006/22 (2005) 19 at para. 98

време, разумно ограничување на работното време, редовен платен одмор, како и надомест за празнични денови.

- **Генерален коментар број 16 на Комитетот за економските, социјалните и за културните права, параграф 24:** Членот 7, став 1-а, бара од државите-членки да го признаат правото сите да уживаат праведни и соодветни услови за работа и да обезбедат, меѓу другото, фер и еднакви плати за работа од иста вредност. Членот 3, во врска со членот 7, меѓу другото, ги повикува државите-членки да ги идентификуваат и елиминираат основните причини за разликите во платите, како родово пристрасната оценка на работењето или согледувањето дека постојат разлики меѓу продуктивноста на мажите и на жените. Понатаму, државата-членка треба да ја надгледува усогласеноста на приватниот сектор со домашните закони кои се однесуваат на условите за работа преку ефикасен и функционален трудов инспекторат. Државата-членка треба да усвои закони што ќе пропишуваат еднакви можности за унапредување, дополнителни примања и надоместоци на трошоци од работен однос на кои не се платени придонеси и еднакви можности и поддршка за стручно и професионално усовршување на работното место. На крај, државите-членки треба да ги намалат ограничувањата со кои се соочуваат и мажите и жените при усогласувањето на професионалните и семејните обврски преку претставување соодветни политики за грижата за децата и за членовите на семејството на кои им е потребна издршка.

► **Член 11, став 1-ѓ, од Конвенцијата за елиминирање на сите видови дискриминација на жените:** Државите-членки ги преземаат сите соодветни мерки заради елиминирање на дискриминацијата на жените во областа на вработувањето за да, врз основа на рамноправноста на мажите и на жените, може да се обезбедат еднакви права, а особено:.... правото на здравствена заштита и заштита при работа, вклучувајќи ја и заштитата на репродуктивните функции на жената.

► **Член 11, став 2, од Конвенцијата за елиминирање на сите видови дискриминација на жените:** Заради спречување на дискриминацијата на жените врз основа на стапување во брак или мајчинство и заради обезбедување на нивното право на работа, државите-членки ќе ги преземат следниве соодветни мерки: а) забрана на давањето отказ поради бременост или породилно отсуство и дискриминација при отпуштањето од работа поради брачна состојба, под закана од преземање санкции; б) воведување платено породилно отсуство или слични социјални бенефиции, без губење на правото на поранешното работно место, примањата по основа на стаж и социјалните примања; в) поттикнување на формирањето на потребните помошни општествени служби со кои ќе им се овозможи на родителите да ги усогласат семејните и работните обврски и учеството во општествениот живот, особено со поттикнување на формирањето и развојот на мрежата на установи за грижа за децата; г) обезбедување посебна заштита на жената за време на бременоста на работните места за кои е докажано дека се штетни за бремените жени.

- **Генерална препорака на Комитетот за елиминирање на сите видови дискриминација на жените број 24, параграф 28, која се однесува на членот 2:** При известувањето за мерките што се преземени поради

усогласување со членот 12, на државите-членки им се укажува да ја препознаат поврзаноста на членот 12 со другите членови од Конвенцијата кои се однесуваат на здравјето на жените. Некои од тие членови е и членот 11, кој делумно се однесува на безбедноста и здравјето при работа на жените, вклучително и заштитата на репродуктивната функција, посебна заштита од работа која е штетна за време на бременоста и овозможување платено породилно отсуство.....

- Комитетот на ОН за елиминирање на сите видови дискриминација на жените постојано го критикува непропорционалниот број жени што работат нископлатена работа, нискоквалификувана работа и работа со скратено работно време, вклучително и во здравствениот сектор¹¹⁹. Комитетот, исто така, го нагласува важното отсуство на жените од високи раководни работни места и високи административни работни места, како во јавниот, така и во приватниот сектор (доказ за т.н. феномен на стаклен покрив ('glass-ceiling' phenomenon)¹²⁰.
- Комитетот за елиминирање на сите видови дискриминација на жените, исто така, ги осудува недостигот од регулатива со која ќе се казни и обесштети сексуалното вознемирување на работното место и надвор од него^{1121,122}, лошите услови за работа на жените како во јавниот, така и во приватниот сектор, особено што се однесува на неприменувањето на принципот на најниска плата и на недостигот од надомест за социјално и за здравствено осигурување¹²³; дискриминација на жените врз основа на бременоста и мајчинството и покрај политиките што ја забрануваат таа практика¹²⁴; недостигот од згрижување на децата кое можат да си го дозволат¹²⁵ и потребата од зголемување на бројот на јаслите достапни за вработените мајки¹²⁶.

Стандарди што се однесуваат на работниците со инвалидитет

- ▶ **Член 7 од Меѓународниот пакт за економските, социјалните и културните права:** *Државите-членки на овој пакт го признаваат правото кое го има секое лице да се користи со правичните и повољните услови за работа што особено обезбедуваат....*
- **Генерален коментар број 5 на Комитетот за економските, социјалните и за културните права, параграф 25:** *Правото на правични и повољни услови за работа (член 7) се однесува на сите работници со инвалидитет, без оглед на*

119. Belarus, CEDAW, A/59/38 part I (2004) 55 at para. 351

120. Finland, CEDAW, A/50/38 (1995) 71 at para. 393. See also Ethiopia, CEDAW, A/51/38 (1996) 19 at para. 150 and Albania, CEDAW, A/58/38 part I (2003) 13 at para 78

121. Argentina, CEDAW, A/52/38/Rev.1 part II (1997) 101 at para. 303. Види и: Cuba, CEDAW, A/55/38 part II (2000) 73 at paras. 263 and 264.

122. China, CEDAW, A/54/38/Rev.1 part I (1999) 26 at para. 286

123. Bangladesh, CEDAW, A/52/38/Rev.1 part II (1997) 117 at para. 441

124. Guyana, CEDAW, A/56/38 part II (2001) 60 at para. 168. Комитетот препорача развој на националната политика за приватниот и јавниот сектор во која ќе се регулира минималното задолжително и гарантирано платено породилно отсуство и отсуство заради родителство, како и ефикасни санкции за кршењето на овие права. Се препорачуваат и обуки за персоналот во агенциите за вработување и пазар на трудот, со што би се олеснила примената напостоечките и предложените закони како за јавниот така и за приватниот сектор.

125. Ireland, CEDAW, A/60/38 part II (2005) 151 at para. 395

126. Bangladesh, CEDAW, A/59/38 part II (2004) 134 at para. 254

тоа дали работат во штитенички установи или на слободниот пазар на трудот. Што се однесува до висината на платата и другите услови, работниците со инвалидитет не може да бидат дискриминирани доколку нивната работа е иста со таа на работниците што не се инвалиди. Државите-членки имаат обврска да осигураат дека инвалидитетот нема да биде употребен како изговор за создавање слаба заштита на трудот или за исплатување плати кои се пониски од утврдениот минимум.

Стандарди што се однесуваат на раса

- **Член 5 (д)(i) од Меѓународната конвенција за елиминирање на сите видови расна дискриминација:** Според основните обврски наведени во членот 2 на оваа конвенција, државите-членки се обврзуваат да ја забранат и да ја укинат расната дискриминација во сите нејзини форми и секому да му гарантираат право на еднаквост пред законот без разлика на расата, бојата или националното или етничкото потекло и еднаквост пред законот особено во поглед на уживањето на правото на работа, на слободен избор на работата, на правични и задоволителни услови на работата, на заштита во случај на безработност, на еднаква заработка за еднаква работа, на правична и задоволителна награда.

Стандарди што се однесуваат на лица што не се државјани на една држава и на работници-мигранти

- **Генерален коментар број 30 на Комитетот за елиминирање на расната дискриминација, параграфи од 33 до 35:** Комитетот препорачува државите-членки на оваа конвенција, во согласност со нивните специфични околности, да ги усвојат следниве мерки: (33) да преземат мерки со кои ќе ја елиминираат дискриминацијата на лицата што не се државјани на нивната држава, а кои се однесуваат на условите за работа и работните задачи, вклучително и условите за вработување и практиките кои се дискриминирачки или имаат таков ефект; (34) да преземат ефикасни мерки со кои ќе спречат и ќе ја надоместат штетата сторена од сериозните проблеми со кои често се соочуваат работниците што не се државјани на државата, особено работниците што не се државјани, а се на нејзина територија, вклучително и должничкото ропство, одземањето пасош, незаконското лишување од слобода, силувањето и физичкиот напад; (35) да се признае дека, додека државите-членки може да одбијат да им понудат вработување на лицата што не се нивни државјани и немаат работна дозвола, секој има право да ги ужива правата кои произлегуваат од работа и вработување, вклучително и слободата на собирање и здружување, од самиот почеток на вработувањето, па сè до прекилот на вработувањето.
- **Член 25 од Меѓународната конвенција за заштита на правата на сите работници-мигранти и членовите на нивните семејства:** (1) Работниците-мигранти ќе уживаат третман кој не е помалку поволен од тој што се однесува на државјаните на државата каде што работат, а кој се однесува на наградата и на: а) други услови за работа, како прекувремена работа, работни часови, неделен одмор, платени одмори, безбедност, здравје, прекин на работен

однос и секој друг услов за работа кој, во согласност со домашните закони и практиката, е покриен со овие термини; б) други услови за вработување, како минимум години живот за вработување, регулирање на работењето од дома и секое друго прашање кое, според домашните закони и практиката, се смета за вработување. (2) Во приватните договори за вработување нема да биде законски ако се отстапи од принципот на еднаков третман во смисла на ставот 1 од овој член. (3) Државите-членки ќе ги преземат сите потребни мерки со кои ќе осигураат дека работниците-мигранти не се лишени од ниту едно право кое произлегува од овој принцип поради каква било неправилност во нивниот престој или вработувањето. Особено работодавците нема да бидат ослободени од ниедна законска или договорна обврска, ниту, пак, нивните обврски ќе бидат ограничени на каков било начин поради постоење таква неправилност.

► **Член 70 од Меѓународната конвенција за заштита на правата на сите работници-мигранти и членовите на нивните семејства:** Државите-членки ќе преземат мерки кои не се помалку поволни од тие што се однесуваат на нејзините државјани, со кои ќе осигури дека условите за работа и живеење на работниците-мигранти и членовите на нивните семејства во нормална ситуација ги задоволуваат стандардите за пристojни услови за живот, безбедност, здравје и принципите на човековото достоинство.

Толкувања:

Право на слобода на здружување

Можноста работниците да формираат, да се приклучат и да водат здруженија без незаконско попречување е одлучувачко за нивната можност ефикасно да ги бранат своите права. Здравствените работници ги имаат истите колективни права на дејствување како и другите вработени. Тоа што здравствениот сектор обезбедува услуги кои се неопходни ги спречува здравствените работници да престанат да работат во определени исклучителни околности. И покрај тоа што правото на ОН за слободата на здружување се однесува повеќе на третманот на невладините организации и политичките партии, толкувањето на суштинските аспекти на правото на слободно здружување, исто така, може да се примени и кај професионалните здруженија и кај синдикатите. Последниве, исто така, се предмет на соодветни стандарди на Меѓународната организација на трудот.

Одредени прописи на Декларацијата на заштитниците на човековите права на ОН¹²⁷ ја нагласуваат улогата на давателите на здравствени услуги како заштитници на човековите права кои ги применуваат и заштитуваат социјалните права и основните граѓански права, како што се правото на живот и правото на слобода од тортура и нечовечен и понижувачки третман.

127. Declaration on the Right and Responsibility of Individuals, Groups and Organs of Society to Promote and Protect Universally Recognized Human Rights and Fundamental Freedoms (A/RES/53/144) 8 March 1999. [http://www.unhcr.ch/huridocda/huridoca.nsf/\(Symbol\)A.RES.53.144.En](http://www.unhcr.ch/huridocda/huridoca.nsf/(Symbol)A.RES.53.144.En)

Слобода на здружување и собирање

ПРИМЕРИ ЗА ПОТЕНЦИЈАЛНИ ПРЕКРШУВАЊА

- Не е дозволено формирање професионално медицинско здружение од страна на Министерството за здравство бидејќи претседателот на здружението е водечки член на опозициска политичка партија.
- Собирот на здравствените работници за зголемување на платата и подобрување на условите е спречен од властите без никакво образложение.

СТАНДАРДИ ШТО СЕ ОДНЕСУВААТ НА ЧОВЕКОВИТЕ ПРАВА И ВАЖНИ ТОЛКУВАЊА

Општи стандарди

- **Член 20 од Универзалната декларација за човековите права:** (1) Секој има право на мирно собирање и здружување во здруженија. (2) Никој не смее да биде принуден да припаѓа на некое здружение.
- **Член 21 од Меѓународниот пакт за граѓанските и политичките права:** Се признава правото на мирно собирање. Реализирањето на ова право не може да биде предмет на ограничувања, освен оние што се наметнати во согласност со законот, а кои се неопходни во едно демократско општество во интерес на државната безбедност, јавната безбедност, јавниот ред или заради заштита на јавното здравје, моралот или на правата и слободите на други лица.
- Додека слободата на собирање не е апсолутно право, секое ограничување на можноста луѓето слободно да протестираат мора да биде оправдано во согласност со условите набројани во членот 21 од Меѓународниот пакт за граѓанските и политичките права¹²⁸.
- **Член 22 од Меѓународниот пакт за граѓанските и политичките права:** (1) Секој има право слободно да се здружи со други лица, вклучувајќи го и правото на основање синдикати и зачленување во нив заради заштита на своите интереси. (2) Реализирањето на ова право не може да биде предмет на ограничувања, освен оние што се предвидени со закон, а кои се потребни во демократското општество во интерес на државната безбедност, јавната безбедност, јавниот ред или заштитата на јавното здравје и на моралот или на правата и слободите на други лица. Овој член не го попречува наметнувањето законски ограничувања на припадниците на оружените сили или полицијата при нивното реализирање на ова право. (3) Ниту една одредба од овој член не ги овластува државите-членки на Конвенцијата од 1948 година на Меѓународната организација на трудот, која се однесува на слободата на здружување и заштита на правото за организирање, да преземат законски мерки или да го применуваат законот на начин што би ги нарушувал гаранциите предвидени со оваа конвенција.

Види Joseph et al p 569.

- Не е јасно дали членот 22 од Меѓународниот пакт за граѓанските и политичките права ја вклучува и слободата некој да не се зачлени во здружение и дали практиката на синдикатите на т.н. затворен круг ('closed shop' practices) претставува прекршување, иако најверојатно е прекршување¹²⁹.
- Процедуралните формалности за регистрирање здруженија мора да не се толку тешки што би достигнале ниво на реално прекршување на членот 22 од Меѓународниот пакт за граѓанските и политичките права¹³⁰.
- Додека законските прописи што се однесуваат на воспоставувањето и статусот на здруженијата на прв поглед можат да бидат во согласност со членот 22, фактичката практика државите да го ограничуваат правото на здружување преку процес на претходно лицензирање и контрола е осудена на неуспех¹³¹.

► **Член 2 од Конвенцијата број 87 на Меѓународната организација на трудот, која се однесува на слободата на здружување и заштита на правото на организирање**¹³²: *Работниците и работодавците без каква било разлика имаат право да основаат и да пристапат во организација по сопствен избор без претходна дозвола, кое зачленување е условено само со правилата на соодветната организација.*

- Правото да се основа и да се зачлени во организација за промовирање и за заштита на интересите на работниците без претходно одобрување е основно право според членот 2 од Конвенцијата број 87 на МОТ, кое треба да го уживаат сите работници без дискриминација; болничкиот персонал има право да го користи ова право во целост¹³³.
- Законот што пропишува дека правото на здружување е предмет на давање дозвола од страна на владин орган, кој го има ова дискрециско право, не е во согласност со принципот на слободата на здружување гарантиран со Конвенцијата број 87 на МОТ¹³⁴.

► **Декларацијата за правата и обврските на поединци, групи и органи на општеството за унапредување и заштита на универзално признаените човекови права и основни слободи на ОН (Декларацијата на заштитниците на човековите права) од 1998 година**¹³⁵.

Член 1: *Секој има право, поединечно или заедно со други, да ги унапредува и да се стреми кон заштита и реализација на човековите права и основните слободи на национално и меѓународно ниво.*

Член 5: *Заради унапредување и заштита на човековите права и основните слободи, секој има право, поединечно или заедно со други, на национално или меѓународно ниво: а) да се состанува или собира мирно; б) да основа, да се зачлени и да учествува во невладини организации, здруженија или групи; в) да комуницира со невладини или меѓувладини организации.*

129. Види *Gauthier v Canada* (633/95) and commentary in Joseph et al *The ICCPR: Cases, Materials and Commentary* (OUP 2005) p. 582

130. UN HRC Concluding Observations on Belarus (1997) (CCPR/C/79/Add. 86 para 19) and Lithuania (1997) (CCPR/C/79/Add.87, para 20)

131. UN HRC Concluding Observations on Lebanon, (A/52/40 vol. I (1997) 53 at para 357.

132. <http://www.ilo.org/ilolex/cgi-lex/ratifce.pl?C087>

133. ILO Freedom of Association Committee 2005 Digest of Decisions and Principles para. 246.

Стандарди што се однесуваат на жените

- ▶ **Член 7-в од Конвенцијата за елиминирање на сите видови дискриминација на жените:** *Државите-членки ќе ги преземат сите соодветни мерки за елиминирање на дискриминацијата на жените во политичкиот и во јавниот живот на земјата, а особено се должни да го обезбедат, под еднакви услови како и за мажите, правото на жените да учествуваат во работата на невладините организации и здруженија што се занимаваат со јавниот и со политичкиот живот во земјата.*
- ▶ **Член 3 од Конвенцијата за елиминирање на сите видови дискриминација на жените:** *Државите-членки во сите области, особено во политичката, општествената, економската и во културната област, ќе ги преземат сите соодветни мерки, вклучувајќи ги и законодавните, заради обезбедување целосен развој и напредок на жените и за да им се гарантира остварување и уживање на човековите права и на основните слободи рамноправно со мажите.*
 - **Генерален коментар на Комитетот за елиминирање на сите видови дискриминација на жените број 16, кој се однесува на членот 3: Еднакво право на мажите и на жените на уживање на економските, социјалните и на културните права, Е/2006/22 (2005) 116, параграф 25:** Членот 8, параграф 1-а, од Конвенцијата бара државите-членки да го осигураат правото на сите, да основаат и да се приклучат во синдикат по сопствен избор. Членот 3 во врска со членот 8 бара да се дозволи мажите и жените да се организираат и да се приклучат во здруженија на работници кои се занимаваат со нивните посебни интереси. Во таа смисла, особено внимание треба да се посвети на домашните работници, жените од руралните средини, жените што работат во индустриски гранки каде што доминираат жените и жените што работат од дома, кои често се лишени од ова право.

Стандарди што се однесуваат на расата

- ▶ **Член 5 (г)(ix) од Меѓународната конвенција за елиминирање на сите видови расна дискриминација:** *Во согласност со основните обврски наведени во членот 2 на оваа конвенција, државите-членки се обврзуваат да ја забранат и да ја елиминираат расната дискриминација во сите нејзини форми и на секое лице да му го гарантираат правото на еднаквост пред законот, без оглед на расата, бојата или националното или етничкото потекло, особено во однос на уживањето на правото на слобода на мирољубиво собирање и здружување.*
- ▶ **Декларацијата за правата и обврските на поединци, групи и органи на општеството за унапредување и заштита на универзално признаените човекови права и основни слободи на ОН (Декларацијата на заштитниците на човековите права) од 1998 година¹³⁶:**

134. ILO Freedom of Association Committee 2005 Digest of Decisions and Principles para. 273; 1996 Digest, para. 245; and 332nd Report, Case No. 2225, para. 380.

135. UN General Assembly Resolution 53/144 (9 December 1998). Full text available at [http://www.unhchr.ch/huridocda/huridoca.nsf/\(Symbol\)/A.RES.53.144.En](http://www.unhchr.ch/huridocda/huridoca.nsf/(Symbol)/A.RES.53.144.En)

136. UN General Assembly Resolution 53/144 (9 December 1998). Full text available at [http://www.unhchr.ch/huridocda/huridoca.nsf/\(Symbol\)/A.RES.53.144.En](http://www.unhchr.ch/huridocda/huridoca.nsf/(Symbol)/A.RES.53.144.En)

Член 1: Секој има право, поединечно или заедно со други, да ги унапредува и да се стреми кон заштита и реализација на човековите права и основните слободи на национално и меѓународно ниво.

Член 5: Заради унапредување и заштита на човековите права и основните слободи, секој има право, поединечно или заедно со други, на национално или меѓународно ниво: а) да се состанува или собира мирно; б) да основа, да се зачлени и да учествува во невладини организации, здруженија или групи; в) да комуницира со невладини или со меѓувладини организации.

Синдикати и правото на штрајк

ПРИМЕРИ ЗА ПОТЕНЦИЈАЛНИ ПРЕКРШУВАЊА

- Сите синдикати или професионални здруженија мора да бидат одобрени од Министерството за здравство пред да бидат препознаени како претставници на своите членови.
- Медицинска сестра не може да работи во определена болница доколку не биде член единствено во синдикатот што е признаен од страна на раководството како дел од т.н. договор на затворен круг.
- Некои лекари и медицински сестри се отпуштени од работа откако заеднички реагирале поради ниските плати и лошите услови за работа.

СТАНДАРДИ ШТО СЕ ОДНЕСУВААТ НА ЧОВЕКОВИТЕ ПРАВА И ВАЖНИ ТОЛКУВАЊА

- **Член 22 од Меѓународниот пакт за граѓанските и политичките права:**
- (1) Секој има право слободно да се здружи со други лица, вклучувајќи го и правото на основање синдикати и зачленување во истите заради заштита на своите интереси. (2) Реализирањето на ова право не може да биде предмет на ограничувања, освен оние што се предвидени со закон, а кои се потребни во демократското општество во интерес на државната безбедност, јавната безбедност, јавниот ред, заштитата на јавното здравје и на моралот или на правата и слободите на други лица. Овој член не спречува реализирањето на овие права од страна на членовите на оружените сили или полицијата да подлежи на законски ограничувања. (3) Ниту една одредба од овој член не ги овластува државите-членки на Конвенцијата од 1948 година на Меѓународната организација на трудот, која се однесува на слободата на здружување и заштита на правото за организирање, да преземат законски мерки или да го применуваат законот на начин што би ги нарушувал гаранциите предвидени со оваа конвенција.
- Синдикатите имаат посебна заштита според членот 22, став 1, од Меѓународниот пакт за граѓанските и политичките права, додека ставот 3 од истиот член ги нагласува постојните обврски според Конвенцијата број 87 на МОТ.

136. UN General Assembly Resolution 53/144 (9 December 1998). Full text available at [http://www.unhchr.ch/huridocda/huridoca.nsf/\(Symbol\)/A.RES.53.144.En](http://www.unhchr.ch/huridocda/huridoca.nsf/(Symbol)/A.RES.53.144.En)

- Потребата од законски гаранции за постоењето на повеќе синдикати е нагласена и од Комитетот за човековите права и од Комитетот за економските, социјалните и за културните права¹³⁷, а отсуството на таквите законски гаранции се осудува¹³⁸.
- Правата на работниците, вклучително и колективните преговори, заштитата од одмазда поради примена на правото на слободно здружување и слободата од непотребно мешање во активностите на синдикатите, се потврдени и од Комитетот за човековите права¹³⁹ и од Комитетот за економските, социјалните и за културните права¹⁴⁰.
- Комитетот за човековите права смета дека се прекршени членот 22 и членот 19 (слобода на изразување) поради незаконско приведување поединци поради нивните синдикални активности¹⁴¹.
- Заштитата од страна на синдикатите вклучува и гаранции дека странските работници не се спречени во тоа да имаат функционерска позиција или дека синдикатите не можат да бидат распуштени од извршен орган¹⁴².
- Членот 22, став 3, не го гарантира безусловно правото на штрајк¹⁴³.
- Лишувањето на државните службеници од правото да основаат здруженија и колективно да преговараат е осудено како прекршување на членот 22 од Меѓународниот пакт за граѓанските и политичките права¹⁴⁴.
- Апсолутна забрана за штрајк на државните службеници кои немаат овластување да дејствуваат во име на државата и кои не се вклучени во суштинските служби може да го прекрши членот 22 од Меѓународниот пакт за граѓанските и политичките права (види подолу дефиниција за „суштинска служба“ според МОТ)¹⁴⁵.

► **Член 23, став 4, од Универзалната декларација за човековите права:** *Секој има право да основа и да се зачлени во синдикат за да ги заштити своите интереси.*

► **Член 8 од Меѓународниот пакт за економските, социјалните и културните права:**
(1) Државите-членки на овој пакт се обврзуваат да го обезбедат:

137. Brazil, ICCPR, A/51/40 vol. I (1996) 44 at para. 334 and Rwanda, ICES CR, E/1989/22 (1989) 36 at para. 190

138. Georgia, ICCPR, A/52/40 vol. I (1997) 40 at paras. 248 and 260.

139. Concluding Observations on Costa Rica (A/54/40 vol. I (1999) 54) at para. 286: 'Слободата на здружување, вклучително и правото на колективен договор, треба да бидат гарантирани за секој поединец. Законодавството за работни односи и трудовото право треба да бидат ревидирани и ако е потребно, реформирани за да вклучуваат мерки за заштита од обиди за спречување на слободата на здружување во асоцијации и синдикати, односно да се овозможи питап на сите поединци до сите форми на организирање.' Види и: COs on Dominican Republic (A/56/40 vol. I (2001) 54) at para. 78(17)); Argentina (A/50/40 vol. I (1995) 35) at paras. 155 and 162; Guatemala (A/51/40 vol. I (1996) 33) at para. 239; . Nigeria (ICCPR, A/51/40 vol. I (1996) 37) at para. 288; Bolivia, ICCPR, A/52/40 vol. I (1997) 35 at paras. 206, 214 and 217; Venezuela, ICCPR, A/56/40 vol. I (2001) 49 at para. 77(27).

141. See Burgos v. Uruguay (R.12/52), ICCPR, A/36/40 (29 July 1981) 176; Pietrarola v. Uruguay (R.10/44), IC-CPR, A/36/40 (27 March 1981) 153; Weinberger v. Uruguay (R.7/28), ICCPR, A/36/40 (29 October 1980) 114 and Sohn v. Republic of Korea (518/1992), ICCPR, A/50/40 vol. II (19 July 1995) 98 (CCPR/C/54/D/518/1992)

142. UN HRC Concluding Observations on Senegal (1997) (CCPR/C/79/Add. 82 para 16)

143. Мислење на мнозинството во: J.B. & Ors v Canada (118/82) иако значителен број од членовите на Комитетот беа против.

144. UN HRC Concluding Observations on Lebanon, (A/52/40 vol. I (1997) 53 at para 358 and Chile, ICCPR, A/54/40 vol. I (1999) 44 at para. 221.

145. Germany, ICCPR, A/52/40 vol. I (1997) 32 at para. 188.

- а) правото што го има секое лице да основа синдикат и да се зачлени во синдикат по свој избор, што е условено само со правилата на соодветната организација заради унапредување и заштита на своите економски и социјални интереси. Остварувањето на ова право може да биде предмет единствено на ограничувањата предвидени со закон, а кои се неопходни во демократското општество, во интерес на националната безбедност, јавниот ред или заштитата на правото и слободата на друг;
- б) правото на синдикатите за создавање национални федерации и конфедерации и правото на вториве да основаат или да се зачленат во меѓународна организација на синдикати;
- в) правото на синдикатите слободно да ја вршат својата дејност без други ограничувања, освен оние што ги предвидува законот, а кои се неопходни во демократското општество во интерес на националната безбедност, јавниот ред или заштитата на правото и слободата на друг;
- г) правото на штрајк, кое се остварува според законите на секоја земја.
- (2) Овој член не спречува реализирањето на овие права, од страна на членовите на оружените сили, полицијата или државната управа, да подлежи на законски ограничувања.
- (3) Ниту една одредба од овој член не ги овластува државите-членки на Конвенцијата од 1948 година на Меѓународната организација на трудот, која се однесува на слободата на здружување и заштита на правото за организирање, да преземат законски мерки или да го применуваат законот на начин што би ги нарушувал гаранциите предвидени со оваа конвенција.
- За разлика од членот 22, став 3, од Меѓународниот пакт за граѓанските и политичките права, членот 8, став 1-г, од Меѓународниот пакт за економските, социјалните и културните права содржи јасна гаранција за правото на штрајк кое Комитетот за економските, социјалните и за културните права смета дека може да биде самоизвршувачко¹⁴⁶.
 - Консултирањето и соработката не се замена за правото на штрајк (според членот 8, став 1, од Меѓународниот пакт за економските, социјалните и културните права)¹⁴⁷.
 - Комитетот го осуди одбивањето на некои работодавци да ги признаат или да се соочат со новите „алтернативни“ синдикати и со фактот дека некои работодавци преземаат непријателски дејства, вклучително и отпуштање од работа на активистите на синдикатот¹⁴⁸.
 - Очигледниот недостиг од мерки што ќе им овозможат на организациите на работници и на работодавци да учествуваат во разговорите за утврдување на минималната плата за вработените во јавниот сектор е критикуван од

146. 'Luxembourg, ICES CR, E/1991/23 (1990) 24 at para. 129: It is questioned whether the Covenant, virtually alone among applicable international human rights treaties, is considered to be non-self-executing in its totality. It was observed that by contrast to this approach, the Covenant contained a number of provisions which the great majority of observers would consider to be self-executing. These included for example, provisions dealing with non-discrimination, the right to strike and the right to free primary education.'

147. Rwanda, ICES CR, E/1989/22 (1989) 36 at para. 193. See also Peru, ICES CR, E/1998/22 (1997) 33 at para. 148 – изразена е загриженост за неефикасноста на регулативата за работни односи во заштитата на правата на синдикално здружување, вклучително и правото на штрајк.

148. Russian Federation, ICES CR, E/1998/22 (1997) 27 at para. 104(h)

страна на Комитетот за економските, социјалните и за културните права¹⁴⁹, заедно со неуспехот да стапат во сила законски мерки со кои ќе се регулира пристапот на организациите на работници и на работодавци до Националниот совет на трудот и други важни органи¹⁵⁰.

► **Конвенција на МОТ број 87 за слобода на здружување и заштита на правото на организирање**¹⁵¹:

Член 2: Работниците и работодавците, без оглед каде и да се, имаат право да основаат организации или да пристапуваат во постојни организации врз основа на сопствен избор без претходна дозвола.

Член 3: 1. Организациите на работниците и работодавците имаат право да создадат сопствени уставни и правила, да ги избираат своите претставници во целосна слобода, да организираат сопствена администрација и активности, како и да создадат сопствени програми. 2. Државните органи треба да се воздржат од какво било влијание што ќе го ограничи ова право или ќе го попречува неговото применување во практика.

Член 4: Организациите на работниците и работодавците не може да бидат разрешени или суспендирани од административните органи.

Член 5: Организациите на работодавците и на работниците треба да имаат право да основаат и да пристапуваат во федерации и конфедерации и секоја од овие организации, федерации или конфедерации треба да има право да пристапи во меѓународните организации на работници и работодавци.

► **Конвенција на МОТ број 98 за правото на организирање и колективно преговарање**¹⁵²:

Член 1: 1. Работниците треба да уживаат соодветна заштита од антисиндикалната дискриминација, во однос на нивното вработување. 2. Ваквата заштита треба да се примени особено во однос на одлуките што се однесуваат на: (а) условување на вработувањето со нечленување во синдикатот или со напуштање на членството на синдикатот; (б) случаите на отпуштање од работа поради причини поврзани со членство во синдикатите или поради учество во синдикални активности надвор од работното време или со дозвола на работодавецот во рамките на работното време.

Член 2: 1. Организациите на работниците и на работодавците треба да уживаат соодветна заштита од каков било акт или влијание од страна на претставници или членови на нивните раководства, врз нивното функционирање или администрација.

Член 6: Оваа конвенција не се однесува на положбата на јавните службеници во државната администрација, ниту треба да се смета дека ќе влијае врз нивните права или статус на кој било начин.

- Иако нема несомнено признание на правото на штрајк во која било конвенција или препорака од МОТ, тоа не го спречува Комитетот за слобода на

149. Uruguay, ICES CR, E/1995/22 (1994) 23 at para. 69

150. Belgium, ICES CR, E/1995/22 (1994) 34 at para. 156.

151. <http://www.ilo.org/ilolex/cgi-lex/ratifce.pl?C087>

152. <http://www.ilo.org/ilolex/cgi-lex/ratifce.pl?C098>

здружување на МОТ постојано да изјавува дека правото на штрајк е основно право на работниците и на нивните организации¹⁵³ и да ги дефинира границите во кои тоа може да биде остварено (види подолу). Покрај тоа, во најмалку две резолуции на Меѓународната конференција на трудот, кои даваат насоки за политиката на МОТ, се нагласува признавањето на правото на штрајк во државите-членки¹⁵⁴.

- Лицата вработени во болниците треба да го уживаат правото на колективни преговори како што е гарантирано во Конвенцијата број 98 на МОТ¹⁵⁵.
- Признавањето на принципот на слобода на здружување во случајот со државните службеници не мора да значи дека службениците го имаат правото на штрајк¹⁵⁶.
- Комитетот за слобода на здружувањето на МОТ потврдува дека правото на штрајк може да биде ограничено или дури и забрането во јавните служби или во одредени неопходни служби, каде што може да предизвика сериозни проблеми во заедница земајќи предвид дека ограничувањата се придружени со одредени гаранции за компензација¹⁵⁷.
- Комитетот на МОТ недвосмислено изјави дека здравствениот сектор претставува неопходен сервис во однос на забраната за престанок на работата¹⁵⁸. Понатаму, за да се утврдат ситуациите во кои штрајкот може да биде забранет кај неопходните сервиси, мора да постои јасна и неизбежна закана за животот, личната безбедност или здравјето на дел од населението или на целото население¹⁵⁹. Како и да е, во рамките на неопходните сервиси одредени категории вработени, како, на пример, болничкиот персонал или градинарите, не треба да бидат лишени од правото на штрајк.

153. За време на вториот состанок, во 1952 година, Комитетот за слободата на здружување го прогласи штрајкот за право на работниците и ги постави основните принципи на ова право, од кадешто сите други се изведени, и кои ги признаваат правото на штрајк како едно од основните средства со кои работниците и нивните асоцијации можат легитимно да ги бранат своите економски и социјални интереси (ILO, Freedom of association: Digest of decisions and principles of the Freedom of Association Committee of the Governing Body of the ILO. Fourth (revised) edition. Geneva., paras. 473-475).

154. Види: Resolution concerning the Abolition of Anti-Trade Union Legislation in the States Members of the International Labour Organisation", усвоена во 1957 година, во која се повикува на усвојување на: 'закони ... кои ќе овозможат ефикасно и непречено реализирање на синдикалните права, вклучително и правото на штрајк, од трана на работниците' (ILO, 1957, p. 783). На сличен начин, "Resolution concerning Trade Union Rights and Their Relation to Civil Liberties", усвоена во 1970 година, го повикува раководното тело да му наложи на генералниот директор да преземе активности во повеќе насоки 'со цел да се обезбеди целосно и универзално почитување на синдикалните права во најширока смисла', со особен осврт, меѓу другото, на 'правото на штрајк'. (ILO, 1970, pp. 735-736).

155. Види: 306th Report of the ILO Freedom of Association Committee, Case No. 1882, para. 433.

156. ILO Freedom of Association Committee 2005 Digest of Decisions and Principles para.572; 1996 Digest, para. 531; and 304th Report, Case No. 1719, para. 413.

157. Види: the ILO Freedom of Association Committee 2005 Digest para 573 1996 Digest, para. 533; 300th Report, Case No. 1791, para. 345; 302nd Report, Case No. 1849, para. 203; and 318th Report, Case No. 2020, para. 318.

158. Види: the ILO Freedom of Association Committee 2005 Digest of Decisions and Principles para 585; 1996 Digest, para. 544; 300th Report, Case No. 1818, para. 366; 306th Report, Case No. 1882, para. 427; 308th Report, Case No. 1897, para. 477; 324th Report, Case No. 2060, para. 517, and Case No. 2077, para. 551; 329th Report, Case No. 2174, para. 795; 330th Report, Case No. 2166, para. 292; and 338th Report, Case No. 2399, para. 1171

159. Види: the ILO Freedom of Association Committee 2005 Digest of Decisions and Principles para 581; 1996 Digest, para. 540; 320th Report, Case No. 1989, para. 324; 324th Report, Case No. 2060, para. 517; 329th Report, Case No. 2195, para. 737; 332nd Report, Case No. 2252, para. 883; 336th Report, Case No. 2383, para. 766; 338th Report, Case No. 2326, para. 446, and Case No. 2329, para. 1275.

III ПРАВО НА ПРАВЕДНО СУДЕЊЕ И СРОДНИ ПРАВА

Во овој дел се дава краток преглед на релевантните стандарди за праведно судење кои ги уживаат давателите на здравствени услуги во случаите кога почнуваат или кога даваат одговор во граѓанските постапки, вклучувајќи ја и дисциплинската материја. Тука е вклучено правото на ефикасни правни лекови, но не и правата на обвинетите во кривичната постапка¹⁶⁰. Толкувањето на тоа што се мисли под терминот „судска тужба“ според членот 14, став 1, од Меѓународниот пакт за граѓанските и политичките права продолжува да се развива иако регулирањето на активностите на професионално тело и надзорот на таквите регулативи од страна на судовите може да потпадне во неговиот делокруг.

Исто како и во претходните делови, се нагласуваат материјалите што ги разработуваат толкувањата на стандардите кои се во врска со вработените во здравствениот сектор. Релевантните стандарди од Декларацијата на заштитниците на човековите права на ОН од 1998 година го истакнуваат фактот дека давателите на здравствени услуги истовремено ги уживаат истите суштински права како пациенти и се заштитници на правата во нивната секојдневна работа. Овој дел, исто така, детално ги разгледува стандардите што го штитат правото на приватност на давателите на здравствени услуги за време на работа и надвор од работното место, како и нивната чест и нивниот углед.

Понатаму, има кратка дискусија за стандардите што се однесуваат на правото на слободно изразување и на ширење информации. Овие слободи се особено важни бидејќи можат да ги заштитат „предупредувачите“ (‘whistleblowers’) кои сакаат да пласираат одредени информации во јавноста. Оваа заштита е потребна бидејќи вработените во јавниот сектор често се колебаат во врска со откривањето информации поради стравот од негативни последици.

Право на праведно сослушување

ПРИМЕРИ ЗА ПОТЕНЦИЈАЛНИ ПРЕКРШУВАЊА

- Лекар што се соочува со дисциплинска постапка не е во можност да добие пристап до сите докази кои се претставени против него пред да почне сослушувањето.
- На медицинска сестра, која се соочува со тужба за медицинска небрежност, сè уште не ѝ е одреден датум за сослушување иако се поминати пет години од почнувањето на постапката.

160. За кривични постапки види: <http://www.bayefsky.com/bytheme.php/id/1041>

СТАНДАРДИ ШТО СЕ ОДНЕСУВААТ НА ЧОВЕКОВИТЕ ПРАВА И ВАЖНИ ТОЛКУВАЊА

► **Член 14, став 1, од Меѓународниот пакт за граѓанските и политичките права:** *Сите луѓе се еднакви пред судовите и трибуналите. При одлучувањето за кое било кривично обвинение или за правата и обврските што произлегуваат од тужбата, секој има право на праведно и јавно сослушување од страна на надлежен, независен и непристрасен трибунал кој е основан со закон.*

- Генерален коментар на Комитетот за човекови права број 32:
- Концептот на „судска тужба“ според членот 14, став 1, од Меѓународниот пакт за граѓанските и политичките права е базиран на природата на ова право, а не на статусот на некоја од странките во постапката (без оглед дали е тоа државата или не). Посебниот форум кој го користат правните системи за да донесат пресуди за поединечните барања не ја определува природата на правото (ова е особено важно кај системите на обичајното право)¹⁶¹.
- Регулацијата на активностите на професионално тело и надзорот на тие регулативи од страна на судовите може да отвори прашања според членот 14¹⁶².
- Чисто административните процедури не спаѓаат во овој делокруг бидејќи со нив не се одредуваат граѓанските права и обврски¹⁶³.
- Под поимот „трибунал“ во членот 14, став 1, се подразбира тело, без оглед како ќе се именува, кое е: а) основано со закон; б) независно од извршната и законодавната власт во државата и в) во посебни случаи ужива судска независност при одлучување за правни работи во постапки кои по природа се судски¹⁶⁴.
- Определувањето на правата од јавното право спаѓа во делокругот на членот 14, став 1, доколку во надлежниот локален правен систем определувањето го прави суд или ако административното определување е предмет на судска ревизија.
- Сепак, се чини дека членот 14 не го гарантира правото на судска ревизија на одредбите на јавното право од страна на администраторите или административните трибунали, ниту, пак, гарантира дека таквата ревизија наложува оценување на карактеристиките.
- Правото на праведно сослушување по повод граѓанска тужба опфаќа:
 - » Еднаквост пред судовите¹⁶⁵ - ова има потесно значење од правото на еднаквост пред законот според членот 26 од Меѓународниот пакт за граѓанските и политичките права бидејќи второто се однесува на сите органи кои се вклучени во спроведувањето на правдата, а не само на судската власт¹⁶⁶.

161. HRC General Comment 32 paras 16 and 17. Y.L. v Canada (112/81) para 9.2 – со примена на ова толкување, барањето за инвалидска пензија прерасна во судска постапка. Види и: Casanovas v France (441/90) para 5.2 – процедура во однос на надомест за отпуштање од работа и Jansen-Gielsen v Netherlands (846/99) – трибунал за утврдување на психијатриската способност на луѓето да ги вршат своите работни обврски, исто така завршува како спор на суд.

162. J.L. v Australia (491/92) para 4.2

163. Kolanowski v Poland (837/98) – спор околу неостварувањето на правото на полициските службеници во однос на другите јавни службеници (Casanova op cit). Види и: Kazantzis v Cyprus (972/01) – процедури за назначување на јавни службеници (во овој случај судски службеници) не спаѓа во доменот на чл. 14.

164. HRC General Comment 32 paras 18 and 19

165. HRC General Comment 32 paras 3 and 7

166. Види и: HRC General Comment 32 para 65.

- » Пристап до судовите¹⁶⁷ - вклучително и можноста за правна помош¹⁶⁸. Членот 14 од Меѓународниот пакт за граѓанските и политичките права бара од државите-членки да дозволат одредени дејства „во определени околности“ и надлежен суд да ги утврди тие дејства, иако не е јасно кои се тие околности¹⁶⁹.
 - Членот 14 во гарантирањето на процедуралната рамноправност не може да биде толкуван во насока на тоа дека гарантира еднаквост на резултатите или отсуство на грешка од страна на надлежниот трибунал¹⁷⁰.
 - Елементите на праведно сослушување при граѓанска тужба опфаќаат еднаквост на „оружјето“¹⁷¹, почитување на принципот на контрадикторност на постапката, исклучување на можноста да се влоши поранешна пресуда по службена должност и брзина на постапката¹⁷².
 - Комитетот за човековите права јасно ги признава јавните сослушувања кај граѓанските тужби кои се ограничуваат само по исклучок од јавен интерес¹⁷³.
 - Кај граѓанските тужби е дозволено товарот на докажување да падне врз тужениот¹⁷⁴.
 - Неколку примери на прекршување на членот 14: на тужителот не му е дозволено да присуствува на судењето и не му е дадена можност правилно да ги извести законските застапници¹⁷⁵, известување на тужителот за закажано рочиште дури откако тоа поминало¹⁷⁶, административниот трибунал не ги прифаќа главните докази¹⁷⁷ и на едната странка не ѝ е дозволено да поднесе одговор на поднесоците од другата странка¹⁷⁸.
- **Член 26 од Меѓународниот пакт за граѓанските и политичките права:** *Сите луѓе се еднакви пред законот и имаат право на еднаква законска заштита, без каква било дискриминација.*
- **Член 5-а од Меѓународната конвенција за елиминирање на сите видови расна дискриминација:** *Во согласност со основните обврски наведени во членот 2 на оваа конвенција, државите-членки се обврзуваат да ја забранат и да ја елиминираат расната дискриминација во сите нејзини видови и секому да му гарантираат право на еднаквост пред законот без разлика на расата, бојата или националното или етничкото потекло, особено во поглед на уживањето на следните права: а) правото на еднаков третман пред трибуналите и пред секој друг орган кој ја спроведува правдата.*
- **Член 15, став 1, од Конвенцијата за елиминирање на сите видови дискриминација на жените:** *Државите-членки ја признаваат еднаквоста пред законот на жените и на мажите.*

167. HRC General Comment 32 paras 8, 9 and 12

168. Види: Bahamonde v Equatorial Guinea (468/91) and Avellanal v Peru (202/86) and HRC General Comment 32 para 10.

169. Mahuika v New Zealand (547/93)

170. HRC General Comment 32 para 26. B.D.B v The Netherlands (273/88) para 6.4

171. HRC General Comment 32 para 13. Види и дополнително мислење од Прафалучандра Натварал Багвати во Pezoldova v. The Czech Republic (757/1997): 'Како предуслов за фер и целисходен претрес на барањето/тужбата, на лицето треба да му биде овозможено да има целосен пристап до јавните извори на информации ...за да може да ги добие сите елементи потребни за поставување на барањето.'

172. HRC General Comment 32 paras 28 and 29. See van Meurs v. The Netherlands (215/1986)

174. Ibid. para 9.4

175. Wolf v Panama (289/88)

176. Thomas v Jamaica (272/88)

177. Jansen-Gielen v Netherlands (846/99) para 8.2 – процедури за одредување на психијатриската способност за извршување на работните задачи.

178. Aarela & Anor v Finland (779/97) para 7.4

Право на ефикасни правни лекови¹⁷⁹

ПРИМЕРИ ЗА ПОТЕНЦИЈАЛНИ ПРЕКРШУВАЊА

- На лекар не му е доделена отштета откако неговиот углед бил нарушен со неосновани и лажни изјави во медиумите за лекарска грешка.
- Медицинска сестра нема можност да обжали пред судот одлука донесена од страна на трибуналот за работни односи (employment tribunal).

СТАНДАРДИ ШТО СЕ ОДНЕСУВААТ НА ЧОВЕКОВИТЕ ПРАВА И ВАЖНИ ТОЛКУВАЊА

► Член 2, став 3, од Меѓународниот пакт за граѓанските и политичките права:

Секоја држава-членка на овој пакт се обврзува:

а) да води грижа секој, чиишто права и слободи признаени со овој пакт се прекршени, да има право на ефикасни правни лекови, дури и во случај кога прекршувањето на правото е извршено од лица во вршењето на службена должност;

б) да води грижа секој што има право на таков правен лек, тоа право да му биде признаено од страна на надлежна судска, извршна или законодавна власт или од страна на кој било надлежен орган основан од страна на правниот систем на државата и да има право да ги развие можностите за правниот лек;

в) да се грижи надлежните органи да ги применуваат тие правни лекови кога се дозволени.

- Коментар број 31 на Комитетот за човековите права: Природата на основната правна обврска која произлегува од пактот за државите
- Постои јасна врска меѓу правото на ефикасен правен лек, правото на праведно сослушување и/или праведноста на постапката воопшто; оваа одредба треба да биде почитувана секогаш кога е прекршена некоја гаранција од членот 14¹⁸⁰.
- Правните лекови треба да бидат достапни и ефикасни. Додека генерално правните лекови наметнуваат соодветен надомест, таму каде што тоа е соодветно, обесштетувањето може да содржи враќање во поранешна состојба, рехабилитација и мерки за сатисфакција како, на пример, јавно извинување, јавно оддавање почит, гаранции за неповторување и измени на соодветните закони и практики, како и изведување пред лицето на правдата на одговорните за прекршувањето на човековите права¹⁸¹.
- Како обврска според членот 2, став 3-а, од Меѓународниот пакт за граѓанските и политичките права, од државите се бара да осигураат правото на правен лек да биде одредено од страна на надлежен судски, извршен или законодавен орган¹⁸², гаранција која би била неважечка доколку не би била

179. Види и: чл. 9 од Human Rights Defenders Declaration

180. HRC General Comment 32 para 58

181. HRC General Comment 31 paras 15 and 16.

182. HRC General Comment 31 para 15

достапна таму каде што не е утврдено прекршување на Меѓународниот пакт за граѓанските и политичките права¹⁸³.

► **Генерален коментар број 9 на Меѓународниот пакт за економските, социјалните и културните права (деветнаесетта сесија, 1998 година): Домашната примена на пактот**

- Управните механизми во многу случаи се соодветни. Таквите механизми треба да бидат достапни, да можат да си ги дозволат, да бидат навремени и ефективни. Меѓутоа, често основното право на судска тужба против управната постапка, исто така, е соодветно. Постојат некои обврски, како, на пример, (но не и ограничено) тие што се однесуваат на недискриминацијата, кои се неопходни при одредувањето на некој вид правен лек¹⁸⁴.

► **Член 9 од Декларацијата за правата и обврските на поединци, групи и органи на општеството за унапредување и за заштита на универзално признаените човекови права и основни слободи на ОН (Декларацијата на заштитниците на човековите права) од 1998 година¹⁸⁵**

- Сите заштитници на човековите права имаат право на ефикасни правни лекови и да бидат заштитени во случај на прекршување на нивните права. Ова го вклучува и правото да се жалат на политиките и на дејствата на владините тела и функционери. За возврат државата треба да спроведе навремена и непристрасна истрага или да осигури дека ќе се спроведе истрага секогаш кога има разумна основа да се верува дека некое право е прекршено на територија која е под нејзина јурисдикција.

Толкувања:

Заштита на приватноста и на угледот

ПРИМЕРИ ЗА ПОТЕНЦИЈАЛНИ ПРЕКРШУВАЊА

- Телефонот на генералниот директор на болницата е прислушван, без претходно да се обезбеди законска дозвола за тоа.
- Лекар што е вмешан во граѓанска тужба за болницата за незаконско отпуштање од работа дознава дека неговата кореспонденција рутински била пресретнувана и читана без негово знаење.

СТАНДАРДИ ШТО СЕ ОДНЕСУВААТ НА ЧОВЕКОВИТЕ ПРАВА И ВАЖНИ ТОЛКУВАЊА

- **Член 17 од Меѓународниот пакт за граѓанските и политичките права: (1)**
Никој не може да биде предмет на самоволни или незаконски мешања во неговиот приватен живот, неговото семејство, неговото живеалиште или

183. *Kazantzis v Cyprus* (972/01) para 6.6.

184. ICES CR General Comment 9 (Nineteenth session, 1998): The Domestic Application of the Covenant (E/C.12/1998/24, CES CR) 3 December 1998 para 9

185. UN General Assembly Resolution 53/144; 9 December 1998

писмена комуникација, ниту на незаконски повреди нанесени на неговата чест и на неговиот углед. (2) Секој има право на законска заштита од такво мешање или напад.

Генерален коментар број 16 на Комитетот за човековите права за правото на приватност

- Со терминот „дом“ се означува место каде што престојува лицето или каде што вообичаено работи¹⁸⁶.
- Дури и мешањето да е во согласност со пактот, соодветните закони мора да ги наведат детално околностите во кои таквото мешање може да биде дозволено. Усогласувањето со членот 17 бара интегритетот и доверливоста на кореспонденцијата да биде гарантирана де јуре и де факто. Надгледувањето, електронско или на кој било друг начин, пресретнувањето на телефонската, телеграфската и другите видови комуникација, прислушувањето и снимањето на разговорите треба да биде забрането. Претресувањето на нечиј дом треба да биде ограничено на барањето на неопходните докази и не треба да се дозволи да премине во малтретирање¹⁸⁷.
- Собирањето и чувањето на личните податоци во компјутер, банки на податоци и други уреди од страна на јавната власт или приватни лица или тела мора да биде регулирано со закон¹⁸⁸.
- Државата е обврзана да овозможи законска заштита од какво било недозволено мешање во кореспонденцијата¹⁸⁹ и да обезбеди строго и независно (најдобро судско) регулирање на тие практики, вклучително и телефонското прислушување¹⁹⁰.
- Претресот, како на домот (вклучително и на работното место) така и на лицето, исто така, треба да биде предмет на соодветни заштитни мерки¹⁹¹.
- Заштитата на честа и на угледот според членот 17, најверојатно, е ограничена на незаконските наспроти произволните напади, т.е. на неуспехот заштитата да се усогласи со законската процедура¹⁹². Сепак, даденото толкување на Комитетот за човековите права за „законски“ во контекст на друга одредба од Меѓународниот пакт за граѓанските и политичките права (т.е. член 9, став 4) значи дека „законски“ може да се однесува пошироко, а не само на домашното право¹⁹³.
- Обврската за професионална доверливост, како таа преземена од страна на медицинската професија, е важен аспект од правото на приватност и какви било ограничувања на професионалните привилегии мора да бидат детално наведени¹⁹⁴.

186. Human Rights Committee General Comment 16: The right to respect of privacy, family, home and correspondence, and protection of honour and reputation (REF) 08/04/88 para 5

187. Ibid. para 8

188. Ibid. para 10

189. HRC General Comment 16 para 8 and HRC COs on Zimbabwe (1998) UN doc. CCPR/C/79/Add.89

190. HRC Concluding Observations on Poland (1999) UN doc. CCPR/C/79/Add.10 at para 22. Види и: Concluding Observations on Lesotho (1999) UN doc. CCPR/C/79/Add. 106. para 24

191. HRC General Comment 16 para 8.

192. Види: I.P. v Finland (450/91) and commentary by Joseph et al (2004) para 16.32 at p. 494

193. Joseph et al (2004) para 16.34 at p. 494.

194. HRC Concluding Observations on Portugal (2003) UN doc. CCPR/CO/78/PRT para 18.

- **Член 19, став 3, од Меѓународниот пакт за граѓанските и политичките права:** *Остварувањето на правата предвидени во ставот 2 на овој член повлекува посебни должности и одговорности. Затоа, тоа може да биде подложено на извесни ограничувања кои мора да бидат одредени со закон и се неопходни: а) за почитување на правата или на угледот на други лица; б) за заштита на државната безбедност, јавниот ред, јавното здравје или моралот.*

Право на слободно изразување и информирање¹⁹⁵

ПРИМЕРИ ЗА ПОТЕНЦИЈАЛНИ ПРЕКРШУВАЊА

- Директор на болница е отпуштен од работа откако обелоденил дека болницата набавува нелиценцирани лекови.
- Државните органи интервенираат за да спречат вработените да ја добијат информацијата дека болницата во која работат има опасновисоко ниво радијација.

СТАНДАРДИ ШТО СЕ ОДНЕСУВААТ НА ЧОВЕКОВИТЕ ПРАВА И ВАЖНИ ТОЛКУВАЊА

- **Член 19, став 2, од Меѓународниот пакт за граѓанските и политичките права:** *Секое лице има право на слобода на изразување; ова право, без оглед на границите, ја подразбира слободата на наоѓање, примање и ширење информации и секаков вид идеи во усна, писмена, печатена или уметничка форма или на кој и да е начин по слободен избор.*
- Правото на слободно изразување според членот 19 од Меѓународниот пакт за граѓанските и политичките права ја вклучува слободата на ширење информации и секое ограничување кое не е во согласност со прифатливите ограничувања содржани во ставот 3 од истиот член, како што се јавниот ред и јавното здравје, може да резултира со прекршување на ова право¹⁹⁶.
 - Затоа, во теоријата, „предупредувачите“ во здравството може да бидат заштитени од незаконско судско гонење бидејќи информацијата што сакаат да ја пласираат во јавноста не може да биде ограничена законски.
 - Не се јасни дозволивите ограничувања врз основа на јавното здравје според членот 19 иако е сугерирано дека може да биде оправдана забраната за дезинформирањето за активности кои се закана за здравјето¹⁹⁷.
 - Слободата на изразување (вклучително и таа на медиумите) може да биде законски ограничена за да се заштитат правата и угледот на останатите, т.е. преку употреба на прифатливи закони за клевета¹⁹⁸.
- **Член 5 (г)(viii) од Меѓународната конвенција за елиминирање на сите видови расна дискриминација:** *Според основните обврски наведени во*

195. Види и: Article 6 Human Rights Defenders Declaration 1998.

196. *Laptsevich v Belarus* (780/97) во однос на незаконско цензурирање

197. *Joseph et al* (2004) para 18.21 at p.525

198. *Joseph et al* (2004) paras 18.40-41 at p.541

членот 2 на оваа конвенција, државите-членки се обврзуваат да ја забранат и да ја укинат расната дискриминација во сите нејзини форми и секому да му гарантираат право на еднаквост пред законот без разлика на расата, бојата или националното или етничкото потекло, особено во поглед на уживањето на следните права: право на слобода на мислење и изразување.

- ▶ Декларација за правата и обврските на поединци, групи и органи на општеството за унапредување и за заштита на универзално признаените човекови права и основни слободи на ОН (Декларацијата на заштитниците на човековите права) од 1998 година¹⁹⁹

Член 6: Секој има право, одделно или заедно со други,:

- а)** да знае, да бара, да поседува, да добие и да држи информации за сите човекови права и основни слободи, вклучително и пристап до информации за тоа како тие права и слободи се применети во домашниот законодавен, судски и извршен систем;
- б)** да објавува, пренесува или дистрибуира согледувања, информации и знаење за сите човекови права и основни слободи, како што е предвидено со човековите права и другите применливи меѓународни инструменти;
- в)** да ги проучува, да ги дискутира, да формира и да има мислење за законското и практичното почитување на сите човекови права и основни слободи и преку овие и други соодветни мерки да го привлече вниманието на јавноста за овие прашања.

199. UN General Assembly Resolution 53/144; 09. 12. 1998